

MUNDARIJA

KIRISH	3
I BOB. O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA O'XSHATISH VOSITALARINING TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI	
1.1. O'xshatish tilshunoslik fanining bo'limi sifatida	9
1.2. o'xshatish vositalarining turlari.....	15
1.3. O'xshatish vositalarining uslubiy ahamiyati.....	18
I. BOB. YUZASIDAN XULOSA	23
II. BOB. YAPON VA O'ZBEK TILLARIDA O'XSHATISH VOSITALAR (metafora, metonimiya va snekdoha) INING QIYOSIY TAHLILI	
2.1. O'zbek va yapon tillarida o'xshatish vositalarining tutgan o'rni	24
2.2. O'zbek va yapon tillarida metafora va uning qiyosiy tahlili	32
2.3. O'zbek va yapon tillarida metanimiya va sinekdohaning qiyosiy tahlili	40
II. BOB YUZASIDAN XULOSA	50
XULOSA	51
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI	54

KIRISH

Bugun jahon hamjamiyatidan o'ziga munosib o'rin egallashga intilayotgan mamlakatimiz uchun, chet ellik sheriklarimiz bilan hamjihatlikda, hamkorlikda o'z buyuk kelajagini qurayotgan xalqimiz uchun xorijiy tillarni mukammal bilishning ahamiyatini baholashning hojati yo'qdir

ISLOM KARIMOV

Mavzuning dolzarbligi. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ulkan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar va ertangi kun xalq xo'jaligi uchun mutaxassislar tayyorlashning yo'l-yo'riqlarini belgilab bergan "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da tarbiya va ta'limni yuqori darajaga ko'tarish, millat ma'naviy bilimdonligini oshirish, xalq ta'limning insoniy-gumanitar xususiyatlari to'liq ta'minlashini, ilg'or pedagogik, texnologiyalarini o'quv jarayoniga tadbiq qilish ko'zda tutilgan. Yoshlarga ishonch bildirish, ularning tashabbus va salohiyatini ro'yobga chiqarish bugungi kunning ustuvor vazifasidir¹.

Har bir xalqning muloqot xulqi insonning ruhiyati, millati, yashash joyi, ma'naviyati, e'tiqodi, urf-odati, yoshi, jinsi, kasb-hunari va ijtimoiy o'rniga muvofiq bir-biridan farq qiladi. Bunday farqni hisobga olgan holda munosabatlarga zarar yetkazmaslik uchun har ikkala xalqning o'rganish nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi deb o'ylaymiz. Albatta muloqot xulqini to'g'ri tarzda namoyon qilish uchun ushbu tilning qonun qoidalarini o'rganish juda muhim sanaladi. Yapon tili o'zining murakkab tuzilishga ega ekanligi bilan boshqa tillardan farq qiladi. Bular tildagi bog'lovchi so'zlarning ko'pligida hamda ularning ma'no va shakl jihatidan bir-biriga o'xshash ekanligida namoyon bo'ladi. Shuni ham ta'kidlab o'tish joizki, yapon tiliga xos bo'lgan etimologik jihatlar hamda ushbu tilni o'rganish jaroyonida namoyon bo'ladigan tilning nozik va farqli jihatlari ayniqsa o'zga til egalari uchun murakkab sanaladi.

¹Karimov I.A. Inson, uning huquq va erkinliklari-oliy qadriyat. –T.: O'zbekiston, 2006. - B. 98.

Jamiki ezgu fazilatlar inson qalbiga, avvalo, ona tilining betakror jozibasi bilan singadi. Ona tili - bu millatning ruhidir²”. Til bilish – madaniyat belgisi. Chunki bu boshqa millat vakillari bilan erkin muloqot qilish, ulardan o’rganish va ular bilan tinch-totuv, hamkor-u hamnafas bo’lib yashash imkonini beradi. Ayni vaqtda jamiyatimizda til madaniyatini oshirishda ko’p ish qilishimiz lozim. Chunki til masalasi hozirgi tobora taraqqiy etib borayotgan jamiyatda katta ahamiyatga ega. Mustaqillik barcha sohalar qatorida tilshunoslikda ham tub o’zgarishlarga zamin yaratdi. Bunday o’zgarishlar samarasi, avvalo, ilmiy tadqiqotlarning keng yo’lga qo’yilganligida, ilmiy tadqiqot natijalarining amaliyotga joriy etilishida yaqqol namoyon bo’lmoqda. Har qanday fanning taraqqiyoti unga xos bo’lgan analitik va sintetik tadqiqotlar nisbiy yetakchiligining tadrijiy almashinib borishidan iborat. Analitik bosqichning asosiy maqsadi o’rganish ob’ektini qismlarga ajratib o’rganish bo’lsa, sintetik talqin muayyan bosqich darajasida o’rganilgan qismlarni butunga birlashtiradi. Analitik va sintetik tadqiqotlarni keskin chegaralab bo’lmaydi. Zero, qismlar o’rganilayotganda butunga asoslaniladi, butun tadqiqotida qismlar nazarda tutiladi. Shuning uchun analitik bosqich sintetik bosqichni, sintetik bosqich analitik bosqichni doimo taqozo etadi, lekin bulardan biri muayyan tadqiqotda nisbiy yetakchilik qiladi va asosiy ilmiy maqsad unga qaratiladi. Aslida ushbu bilish yo’llari asosida qism va butunning muhim belgilari aniqlanadi hamda tadqiqot ob’ektining mohiyati bosqichma-bosqich ochilaveradi. Ushbu o’rinda muhtaram prezidentimiz. Karimov I. A.ning quyidagi so’zlarini keltirib o’tishni o’rinli hisoblaymiz: “Milliy davlatchiligimizni qayta tiklashda, ko’p asrlik beqiyos ma’naviy merosimiz, tarix-u madaniyatimiz, din-u tilimiz va muqaddas urf-odatlarimiz yanada qad rostlashida muhim omil vazifasini bajaradi³”. So’nggi yillarda jahon tilshunosligida matn muammosiga qiziqish kuchayib ketdi. Bu qiziqish sistemalilikni yuqori sath birliklaridan ham izlash, til va nutqning statik va dinamik sistemalarini farqlash zaruriyatini keltirib chiqaradi. Dunyo tilshunosligida keying yillarda uslubshunoslik sohasida ham salmoqli

² Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. –T.: Ma’naviyat, 2008. - B. 83.

³.Karimov I.A. Halollik va fidoyilik-faoliyatimizning asosiy mezonini bo’lsin.-T.: O’zbekiston, 1994.

yutuqlarni qo'lga kiritildi. Ma'lumki, tildagi barcha so'zlarni nominativ xususiyati jihatidan harakat bildiruvchi, nomlovchi, va baholovchi so'zlarga ajratish mumkin. Baholovchi so'zlar-ravishlar, sifatlarda nomlashdan ko'ra, baholash, konnotativ xususiyat ustunlik qiladi. Bunday so'zlardagi atash-denotativ ma'no, tasvirlash-konnotativ ma'no bilan uzviy aloqada bo'ladi. Konnotativ ma'no yozuvchi yoki so'zlovchilarning munosabatini ifodalovchi so'z semantik strukturasiining bir qismi sanaladi. So'zlovchining ichki kechinmalarini ifodalovchi va tinglovchining xislariga ta'sir qiluvchi narsa ham xuddi ana shu holat bilan belgilanadi. O'xshatish vositalari stilistik strukturasiidagi emotsionallik ham, ekspressivlik ham nutq jarayonida ta'sirchanlikni oshiruvchi elementlar sanaladi

Shu o'rinda XIX asrda yashagan xorazmlik shoir Avaz O'tarning

Har tilni bilu emdi bani odama jondir,

Til vositayi robitayi olamiyondir,

degan fikrlari bir bashorat emasligini, chet tillarini o'rganish, uni bilishga da'vat etish o'zini ma'rifatparvar hisoblagan har bir insonning burchi bo'lganini anglash qiyin emas. XIX asrdan farqli o'laroq, chet tillarini o'rgatish va o'rganish fan va texnika rivojlangan bizning davrimizda bog'cha yoshidan boshlab shug'ullanish imkonini beradi. Prezidentimiz qarorida belgilangan vazifa ham shunday, ya'ni, ta'lim tizimining barcha bosqichlarida chet tillarini uzluksiz o'rganishni tashkil etishdir.

Chet tillarini o'rganishga bo'lgan bu sa'y-harakat xalqimiz tomonidan xayrixohlik bilan kutib olindi-ki, bu yosh avlodning intellektual salohiyatini yuksak darajaga ko'tarishni yana bir muhim omili ekani keng jamoatchilik tomonidan e'tirof etilmoqda.

“Zakovatning ko'rki tildir”, - deydi buyuk alloma Yusuf xos Hojib. Darhaqiqat, har bir o'zbek o'z salohiyatini, aqlu- zakovatini nafaqat o'z ona tilida, hech qanday tarjimonlarsiz bir vaqtning o'zida bir necha tilda namoyon eta olsa, tarixda “Zullisonayn“ deb nom olgan A Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi allomalarning avlodi ekanini isbotlaydi

BMIning maqsad va vazifalari.

MBIning maqsadi Ushbu BMI dan ko`zlangan asosiy maqsad– yapon tilini o`rganuvchilar uchun avvalo o`zbek tilidagi o`xshatishlarning hamda yapon tilidagi o`xshatishlarning o`ziga xos o`xshash va farqli tomonlarini ko`rib chiqish hamda, -anketa so`rovnomasiga asoslangan holda yapon tili o`rganuvchilar uchun mazkur o`xshatishlarni qo`llashdagi muammoli jihatlarini aniqlab, xatoga yo`l qo`yish sabablarini tahlil qilgan holda yoritib berish hisoblanadi. Ushbu BMI orqali o`quvchilar yapon va o`zbek tillarida o`xshatishlarning farqli va o`xshash tomonlarini bilib olishlari mumkin.

BMIning vazifalarini quyidagilar tashkil etadi:

- Yapon tilidagi o`xshatishlarga ta`rif izoh berish va ularning lug`aviy ma`no va shakllarini tahlil qilish ;
 - Yapon tilidagi o`xshatishlarni bir-biridan farqlash va o`ziga xos jixatlari, hususiyatlarini tahlil qilish;
 - Yapon tilidagi o`xshatishlarni o`zbek tilida o`rganuvchilari uchun qanchalik oson va qanchalik qiyinligini tahlil etish;
 - O`z ona tilida o`rganganda qanchalik qiyinchilik tug`dirishi darajasini tahlil etish
- Ilmiy yangiligi. Ushbu BMIning ilmiy yangiligi shundan iboratki, yapon tilidagi o`xshatishlarning o`ziga xos xususiyatlarini, o`zbek tili bilan umumiy va farqli tomonlarini tushuntirib berishdir. Shu bilan birga o`shbu BMIda shu paytgacha qilingan tadqiqotchilarning fikrlaridan ham keng foydalanildi. BMIda dastlab yapon va o`zbek tillaridagi o`xshatishlarning umumiy xususiyatlari, so`ngra metanimiya, metafora, snekdoxa haqida alohida ma`lumotlar berildi. Ushbu ma`lumotlar kelgusida yapon tilini o`rganayotganlar uchun foydadan holi bo`lmaydi, albatta ushbu BMI o`xshatish vositalarining yapon tilida tutgan o`rni va ahamiyatini o`zbek tili bilan taqqoslab tushuntirib beradi. Bu orqali yapon tilida o`xshatish vositalari qanday bo`lishini bilib olish mumkin. Ushbu BMI orqali shu narsa aniqlandiki yapon va o`zbek tillarida o`xshatish vositalari bir xil o`rinda va bir xil vazifada ishlatiladi, ularning farqi faqatgina yasalish usulida hisoblandi

Mavzuning predmeti va obyekti: Tadqiqot predmeti sifatida yapon tilini o'rganuvchilar va o'rgatuvchilar uchun yaratilgan qo'llanmalar va darsliklardan, shu jumladan rus, ingliz, yapon olimlarining maqolalaridan, keyin esa Toshkent Davlat Sharqshunoslik Institutida faoliyat yuritayotgan professorlarning saytlaridan foydalanildi. Ilmiy tadqiqot obyekti sifatida yapon tilidagi o'xshatish hamda SamDCHTI yapon tili yo'nalishi o'qituvchilari va talabalari olindi.

Tadqiqot metodlari:

Ushbu BMIning yozish davomida eng ko'p qiyosiy metoddan foydalanildi. Shuningdek yapon tilidagi tasviriy vositlar o'zbek tili bilan qiyoslagan holda o'rganib chiqildi. Qiyosiy metod ko'pchilik tomonidan keng ravishda foydalaniladigan metod sanaladi. Tarjima metodi esa samarali metodlardan bo'lib, ayniqsa chet tillarini o'rganishda keng qo'llaniladi. Chunki biror bir chet tili o'z ona tiliga tarjima qilingan holda o'rganiladi. Tarjima metodlari orasida eng ko'p tarqalgani bu "grammatik tarjima metodi"dir. Ammo tarjima metodida matnning faqatgina bir bo'lagini yoki uni og'zaki tarjima qilish g'ayrimetodik usul hisoblanib, muayyan maqsadda tarjima qilish man etiladi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati: Har bir fanni nazariy jihatdan mustahkamlash muhim sanaladi. Chunki nazariya uni amaliyotda qo'llash uchun poydevor vazefasini bajaradi. Ushbu BMIning nazariy ahamiyatiga keladigan bo'lsak yapon tilidagi o'xshatishni to'laroq yoritish, u haqdagi ma'lumotlarni yanada boyitishdir. Yapon tilidagi o'xshatish vositalarini o'zbek tili bilan qiyoslab o'rganish ularning umumiy va farqli tomonlarini o'rganish tilda tutgan o'rni hamda ahamiyati haqida to'liq ravishda tushuncha berishdan iboratdir. Til fikrlash quroli sifatida kishilar uchun o'z ko'rgan –bilganlarini tartibga solish narsa –hodisalarni o'zaro qiyoslab, muhim tomonlarini umumlashtirishga imkon beradi. Odamlar o'z tajribalarini, ma'daniy boyliklarini so'z va gaplar yordamida ifodalab, avlodlarga meros tariqasida qoldiradilar. Demak, insonlar uchun tushunarli va umumiy til bo'lmasa jamiyat ishlab chiqarishi to'xtaydi, uning o'zi buzulib, tarqalib ketadi va jamiyat shaklini yo'qotadi. Bu ma'noda til jamiyatning uyushish, kurash va rivojlanish quroli hamdir. O'xshatish vositalari ham har bir tilda o'z o'rniga ega

hisoblanadi. O'xshatish vositalari tilshunoslikda muhim o'rin egallaydi. Hech bir til yo'qki o'xshtish vositalarini inkor qiladigan. O'xshatish vositalari o'zi alohida emas balki tasviriy vositalar ya'ni troplar ichida o'rganiladi ularni stilistika ichida o'rganish maqsadga muvofiq, shunday ekan men ushbu BMIda ikki tilni taqqoslab o'rganishni maqsad qildim.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati: BMI o'xshatishlar haqida umumiy ma'lumot berilib, yapon tilini endi o'rganuvchilar uchun tushunarli bo'lgan misollar orqali tadqiqot olib borildi. Bundan tashqari mazkur tadqiqot ishi orqali talabalar va yapon tilini o'rganuvchilar yapon tilidagi o'xshatishlar haqida nazariy ma'lumotlarga ega bo'lib,ularni amalda qo'llay olish va uning hayotda qo'llanilish ahamiyati to'g'risida yetarlicha ma'lumotlar olishlari mumkin. Mazkur ish keyingi tadqiqotlar uchun asos yoki qo'shimcha material bo'lishi mumkin, shuningdek u tilshunos talabalar, ayniqsa, sharq madaniyati bo'yicha mutaxassislar hamda yapon tilshunosligi bilan shug'ullanuvchilar, qiziquvchilar uchun qo'llanma vazifasini o'tashi mumkin.

I BOB. O‘ZBEK TILSHUNOSLIGIDA O‘XSHATISH VOSITALARINING TUTGAN O‘RNI VA AHAMIYATI

I.1. O‘xshatish tilshunoslik fanining bo‘limi sifatida

O‘xshatishlar har bir tilda muhim vosita hisoblanadi ular tilshunoslik fanining muhim bo‘limlaridan biri sifatida o‘rganiladi. O‘xshatishlar hamma tillarda bir xil maqsadda ishlatiladi ular tilshunoslik fanida ko‘chimlar ham deb ataladi. Ko‘chimlar deyilganda “adabiy asarning badiiy qimmatini, ifodaliligini, ekspressivlikni kuchaytirish uchun bir narsaning nomini, belgisini ikkinchisiga ko‘chirish yoki so‘zlarning umuman ko‘chma ma'noda ishlatilishni” nazarda tutiladi. So‘z ma'nosining ko‘chish jarayonlari turli ko‘rinishlarda voqe bo‘ladi, bu jarayonlar va ularning natijalari sifatida yuzaga keladigan hodisalar, bu hodisalarning turlari, o‘ziga xos xususiyatlari kabi masalalar o‘zbek tilshunosligida ancha batafsil o‘rganilgan. Ko‘chimlar deyarli ko‘pchilik adabiyotlarda «troplar» atamasi ostida o‘rganilgan. “Badiiy tekstning lingvistik tahlili” qo‘llanmasida ko‘chimlar quyidagicha tasnif qilingan: «1. So‘z ma'nosining miqdoriy ko‘chishiga asoslangan troplar: a) giperbola; b) meyozis, 2. So‘z ma'nosining sifatiy ko‘chishiga asoslangan troplar: a) metafora; b) metonimiya; v) ironiya.» qolgan tasviriy vositalar mazkur ko‘chimlarning ko‘rinishi sifatida beriladi: «simvol, jonlantirish, epitet – apastrofa –metaforaning; perifraza, sinekdoxa, allegoriya, epitet – metonimiyaning; antifraza, sarkazm – ironiyaning; litota meyozisning ko‘rinishlaridir» Badiiy matnning lingvopoetik tahliliga tartganda ko‘chimlar deb ataladigan tasviriy vositalarning deyarli barchasining asosida o‘xshatish, chog‘ishtirishdan iborat mantiqiy tushuncha yotganligini unutmash kerak.

Metafora. Narsa-buyum, voqea va hodisalar o‘rtasidagi o‘zaro o‘xshashlikka asoslangan ma'no ko‘chishiga metafora deyiladi. Metafora ko‘chma ma'no hosil qilishning eng keng tarqalgan usullaridan biri bo‘lib, mumtoz adabiyotshunosligimizda “istiora” deb yuritilgan. Metaforaning ikki turini farqlash lozim: lingvistik metafora va xususiy-muallif metaforalari. Lingvistik metaforalar til taraqqiyoti bilan bog‘liq hodisa hisoblanadi. “Bunday metaforalar asosan, atash, nomlash vazifasini bajarganligi uchun ularda uslubiy bo‘yoq, ekspressivlik,

binobarin, ular ifodalagan nutq predmetiga nisbatan subyektiv munosabat aks etmaydi.” Faqatgina ma’lum bir so’zning ma’nodoirasi kengayadi hamda yangi tushunchalarni atash uchun xizmat qiladi. Masalan: *odamning oyog’i, odamning ko’zi – uzukning ko’zi, ko’ylakning etagi– tog’ning etagi* kabi. Xususiy-muallif metaforalari esa yozuvchining estetik maqsadi, ya’ni borliqni subyektiv munosabatini qo’shib ifodalagan holda nomlashi asosida yuzaga keladi. Ular uslubiy jihatdan bo’yoqdorlikka va voqelikni obrazli tasvirlash xususiyatiga ega bo’ladi. Shuning uchun ham badiiy matnda qahramonning his-tuyg’ularini ta’sirchan, yorqin bo’yoqlarda, aniq va ixcham ifodalashga xizmat qiladi. Xususiy-muallif metaforalarida hamisha konnotativ ma’no mavjud bo’ladi. “Metafora orqali ma’no ko’chishida konnotativ ma’no yorqinroq aks etadi. Masalan, ot, eshak, qo’y, it, bo’ri, tulki, yo’lbars, boyo’g’li, musicha, burgut, lochin, qaldirg’och, bulbul kabi hayvon va qushlarning nomlari bo’lgan leksemalar mavjudki, bu so’zlar o’z ma’nosidan tashqari, ko’chma ma’noda juda keng qo’llanadi. Otning baquvvatligi, eshakning aqlsizligi, qo’yning yuvoshligi, itning vafodorligi, mushukning epchilligi, tulkining ayyorligi, burgutning changallashdagi kuchliligi, lochinning ko’zi o’tkirligi kabi tipik xususiyatlari boshqa predmetlarga nisbatan metaforik usulda ko’chiriladi, natijada konnotativ ma’no yuzaga keladi hamda matnning ta’sirchanligi oshadi”⁴. Metafora bilan o’xshatish konstruktsiyaning o’zaro farqi haqida tilshunoslarimiz o’zlarining fikrlarini aytib o’tishgan. Ularda asosan quyidagi farqlar sanab o’tiladi: 1. O’xshatishda so’zlar o’z ma’nosi bilan ishtirok etadi. 2. O’xshatishda ikki komponent – o’xshatiluvchi o’xshatiluvchi obyekt va o’xshovchi obraz qiyoslanadi. Metafora esa bir komponentli bo’ladi. 3. O’xshatishlarda kengayish imkoniyati ko’p, bir gap hatto abzas darajasida kengayishi mumkin. Metaforalar esa so’z yoki so’z birikmasidan iborat bo’ladi. 4. O’xshatishda maxsus ko’rsatkichlar bo’ladi: -dek, -day, -*simon*, -*larcha*, *kabi*, *singari*, ko’rsatkichlar bo’ladi. Buni quyidagi misoldan ham ko’rish mumkin: *Karim tulkiday ayyor odam*. O’xshatish konstruktsiya, Bunda ***Karim*** – o’xshatish subyeksi, ***tulki***– o’xshatish etaloni, ***ayyor*** – o’xshatish asosi, ***-day*** – o’xshatishning

⁴ Tursunov U., Muxtorov J, Rahmatullaev Sh. Hozirgi o’zbek adabiy tili. O’zbekiston. Toshkent. O’zMU. 1992.

shakliy ko'rsatkichi. Bu to'liq o'xshatish. *Karim – tulki*. Bu qisqargan o'xshatish, chunki gapda o'xshatish asosi (qaysi xususiyati o'xshashligi) va ko'rsatkichi ifodalanmagan. *Voy, tulki-yey...* (Karimga nisbatan ishlatilmoqda) Bu Metafora hisoblanadi. Chunki, Karimning ayyorligi obrazli tarzda ifodalanyapti, butunlay qayta nomlanyapti. Metaforalarga misollar: 1. ***Eshshak***, *bu nima qilganing?* 2. *Qamoqxonalarning “telegrafi” (gap tashuvchi, ayg'oqchi) juda aniq ishlaydi.* 3. – *Ko'ksiga pichoq sanchibdi, – dedi barak navbatchisi. -Battar bo'lsin! Itga it o'limi. Mahbuslar baribir uni tirik qo'yishmasdi.*4. – *Oshga pashsha tushdi, aka! – dedi qo'rqa-pisa...*

“Devoriy gazeta” o'lgur keldi. 5. *Qishdan qolgan qarg'alar.* 6. ***Bu qalamun bilan uchrashuv.*** (S.Ahmad) 7. ***Otabek bu cho'ltoq supurgini tanidi va uning istehzolarini payqadi*** (A. Qodiriy). Ayrim manbalarda metaforalarning mazmuniy jihatdan uch turi mavjudligi aytiladi: odatiy, jonlantirish va sintetik metaforalar. Yuqorida ko'rib o'tilgan metaforalarning barchasi, asosan, odatiy metaforalardir. Jonlantirish badiiy nutqqa obrazlilik baxsh etuvchi muhim vositalardan biridir. “Badiiy san'atlar” kitobi mualliflari bu haqda shunday yozadilar: “Jonlantirish – istioraning bir ko'rinishi. Jonlantirish odamlarga xos bo'lgan xislatlarni jonsiz predmetlar, tabiat hodisalari, hayvonot, parranda, qush kabilarga ko'chirish orqali paydo boladigan tasvir usulidir”. “O'zbek tili stilistikasi”da ham “kishining harakatlari, his-tuyg'ulari, so'zlash va fikrlashlari jonsiz predmetlarga ko'chirilishi”ga jonlantirish deyilishi ta'kidlanadi. Mumtoz adabiyotimizda jonlantirishning ikki turi farqlangan:

Tashxis –shaxslashtirish, jonsiz narsalarni insonlarday tasvirlash. She'riyatda jonlantirishdan voqelikni obrazli tasvirlash maqsadida foydalaniladi. Tasvir obyektiga kitobxonni yaqinlashtirish, voqelikning anglanishini osonlantirish va quruq-rangsiz ifodadan qochish uchun ham mazkur usulga murojaat qilinadi. Quyidagi she'riy parchada muallif “kuz”ni jonlantirish orqali kitobxonning tasvirlanayotgan voqelikka munosabatini faollashtiradi:

Nimani xohlayman?Istagim nima?

Changalzor shovqinin tinglab turaman.

Yaproqlar bandida kezgan jimgina

Ma'yus va bezovta kuzni ko'raman.

Uning qo'shig'ida, uning ohida

Sezaman odamzod qalbin gohida.(A.Oripov)

Yoxud jonsiz narsaga insonga murojaat qilgandek munosabatda bo'lish ham jonlantirishning bir ko'rinishi hisoblanadi. Adabiyotshunoslikda bu hodisa apastrofa deb yuritiladi. Bunda narsa-buyum jonlantirilmaydi, faqat jonli deb tasavvur qilinadi. Bu usuldan qahramonning hech kimga aytolmagan ichki dardlarini, sirlarini oshkor qilishda foydalaniladi. Masalan: *Osmonga intilgan daraxtlar, ildizingiz yerdaligini bila turib, kelib-kelib sizni quchgan ko'k bag'rini tilasizmi? Har bahor yashlikka aldanganingizni hazon pallasida sezmayisizmi yo hammasini bila turib, hammasini seza turib shamol izniga bo'ysunasiz, shitirlaysiz. Men ham shivirlayman... Sizgaingan shudring mening ko'z yoshim... Bilaman, bor dardimni to'kib solmasam ham voqifsiz ahvolimdan. Zotan, siz tirik xotirasiz. Bebosh yaproqlarning shivir-shiviri, mungli yomg'ir kuy, egilmachiq maysalar, injiq shamol, chuchmoma xo'rsinig'i, yuragimning ado bo'lmas o'kinchi, siz soddagina daraxtlarim va men egilishni eplolmagan asov g'alayon – hammamiz yolg'iz sog'inch bilan bog'langanmiz.*(Y. Akram)

Intoq – nutq sohibi sifatida tasvirlash, insonlardek gapirish demak. Intoq bolalarga atalgan she'r va hikoyalarda, ertak va masallarda ko'p qo'llaniladi. Intoq san'atidan masallarda alohida maqsad bilan foydalaniladi. Insonlarga xos ba'zi qusurlar kamchiliklar narsa-buyumlar misolida obrazli qilib ko'rsatib beriladi. Yevropa adabiyotshunoslik ilmida allegoriya deb ataladigan ko'chim ham “gapirtirish” usuliga asoslanadi. Intoq-jonlantirishda narsa va buyumlar, hayvonlar insonlardek gapiradi. Allegorik-jonlantirishda “hayvon va jonivorlar insonlar kabi harakat qiladi, ular kabi gapiradi. O'quvchi esa asosiy e'tiborini shu hayvonlar orqali tasvirlanayotgan inson obraziga qaratadi. Demak, allegoriyada obrazlar sistemasi ikki qator hisoblanadi, ya'ni asarda tasvirlanayotgan hayvonlar obrazlari qatori va ular orqali shu xarakterdagi kishilar qatori” Muxtor Xudoyqulovning “Sher bilan pashsha” deb nomlangan masalida ham ayrim insonlarga xos

maqtanchoqlik, yolg'on ishlatib bo'lsa ham obro' topishga urinish illati obrazli ifodasini topgan: *Bir pashsha Sherning qulog'iga bir zum qo'ndi-yu, uchib ketdi. So'ng ko'ringanga maqtandi:– Biz Sher bilan juda yaqinmiz, ko'p masalalarda u men bilan maslahatlashib turadi... Pashshalarga ishonmang!*

Sinestetik metaforalarda bir sezgi organi bilan idrok etiladigan "tushuncha boshqa sezgi organi bilan idrok etiladigan narsa-tushunchaga o'xshatiladi, yaqinlashtiriladi va shu asosda ko'chma ma'no yuzaga keladi. Masalan: *Shirin tabassum, shirin gap, shirin uy; yengil tabassum, yengil nigoh, yengil qadam, og'irtush, og'ir gap, og'ir masala* kabi. Bu misollarda keltirilgan shirin, yengil, og'ir sifatlarida sinestetik metafora sodir bo'lgan. Maza-ta'm ma'nosini bildiruvchi shirin" va o'lchovni ifodalovchi "yengil" so'zlari "yoqimli" ma'nosida, "og'ir" so'zi esa "yoqimsi" ma'nosida kelgan.

Metonimiya deb voqea-hodisa, narsa-buyumlar o'rtasidagi o'zaro yaqinlik va bog'liqlik asosida ma'no ko'chishiga aytiladi. Metonimiya ham qiyosga asoslanadi. Faqat "metaforada bir-biriga o'xshash predmetlarning belgilari qiyoslansa, metonimiyada bu ikki predmet tashqi ko'rinishi yoki ichki xususiyatlari bilan bir biriga qandaydir aloqasi bo'lsa ham, ammo, umuman bir-biridan farq qiluvchi (bir biriga o'xshamagan) predmetlarning belgilari chog'ishtiriladi"⁵

Masalan:...*yaxshiliqmi, yomonliqmi haytovur bo'ladirgan ko'ngilsiz gapni kechikkani yaxshi... Fuzuliyini yaxshilab o'qish kerak.*(A.Qodiriy) Ushbu gapda muallif va uning asarlari o'rtasidagi aloqadorlikka asoslanib, "asar" muallif nomi bilan qayta nomlanyapti. Yoki; Saroy tinch uyquda, tun yarim (A.Qodiriy).Bu misolda "saroy"so'zi orqali "saroydagi odamlar" ma'nosi ham ifodalangan. Metonimiyaning turli ko'rinishlari mavjud va bu haqda tilshunoslikka oid adabiyotlardan atroflicha ma'lumot olish mumkin. Biz sizga bir mansurani havola qilmoqchimiz. Unda muallifning metonimik qayta nomlash usulidan mahorat bilan foydalanganiga o'zingiz guvoh bo'lasiz:

Xemengueyni o'qish

⁵ Jamolxonov. H. Hozirgi o'zbek adabiyot tilidan ma'ruza matnlari. Toshkent. O'qituvchi. 2000

– Aka Xemenguey ham badimga urib ketdi, – dedi buxorolik shoir. – Endi o'qiyapman Jabron Xali, Folkner, Frishni.

O'sha kuni uyga keldim. Yana kezib chiqdim o'zim sevgan Ernst olamlarini.

To'g'ri ekan. Badga urishi mumkin ekan hatto Xemenguey ham.

Agar o'z erking ko'rinsa juda uzoq. Ishonching darz ketsa.

Tuyulsa omonat, liqildoq.

Muomalaga o'rgatar Xemenguey. Olijanob muomalaga. Biz esa tobora yiroqlashib boryapmiz bunday muomaladan. (I.G'afurov).

1.2. O'XSHATISH VOSITALARINING TURLARI

O'zbek tilida ham ma'no ko'chishning quyidagicha turlari mavjud:

Metafora usuli bilan ma'no ko'chirish. Predmet yoki voqea hodisalar o'rtasidagi o'xshashlik asosidagi ma'no ko'chirish deyiladi (lotincha metaphora – “ko'chirish” degan ma'noni bildiradi). Metafora bir predmet nomining boshqa predmet nomiga ular o'rtasidagi ma'lum o'xshashlik asosida ko'chishidir. Masalan, tandirning og'zi birikmasidagi og'iz so'zining ma'nosi odam yoki hayvon og'ziga tashqi o'xshashligi asosida vujudga kelgan. Narsa va hodisalar o'rtasidagi o'xshashlik turli asosda bo'lishi mumkin: Predmetlar o'rtasidagi o'xshashlik uchun ularning turli jihatlari asos qilib olinishi mumkin. Masalan: odamning burni – geografik burun, ko'ylakning etagi – daryoning etagi, osmondagi oy – bayroqdagi oy kabi. Bu o'rinda predmetlarning tashqi jihatdan o'xshashliklariga alohida ahamiyat berilgan. Shuningdek, ularning ichki o'xshashliklari, vazifaviy bir xilliklari asosida ham ma'no ko'chiriladi. Misol uchun toza ko'ylak – toza odam, to'g'ri yo'l – to'g'ri gap, do'stim keldi – suv keldi kabi.

Metafora usuli bilan ma'no ko'chish hodisasi **ot, fe'l, sifat** so'z turkumlarida ko'p uchraydi. Misollarga e'tibor beraylik: oltin kuz, temir intizom, po'lat iroda; shirin gap, achchiq haqiqat, uzun suhbat; suhbat qizidi, ko'ngli sovudi, gap cho'zildi. E'tibor berilsa, barcha o'rinlarda o'xshashlik birinchi o'ringa chiqayotganini va metaforani vujudga keltirayotganini sezish mumkin. Metafora usulidan **badiiy uslubda** ham faol foylaniladi.

Metonimiya (aloqadorlik) asosida nom ko'chish.

Metonimiya so'zi yunoncha **metonumia** – “**qayta nomlash**” so'zidan olingan bo'lib, biror predmet, voqea-hodisani o'xshashlik asosida emas, balki zamon va makondagi o'zaro aloqadorlik asosida yangi nom bilan ataydi, birinchisining nomi ikkinchisiga ko'chadi. Metonimiyaning asosiy ko'rinishlari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin: Biror predmet yoki hodisadagi nom shu qismga ko'chiriladi. Masalan: shahar – odamlar g'uj yashaydigan, madaniy markaz. Butun shahar ko'chib chiqdi gapida esa shaharda yashovchi odamlar nazarda tutilyapti. Bosh – odam gavdasining yelkadan yuqori qismi. Boshim qotib qoldi

gapida esa miya ma'nosini beryapti. Demak, bunday holatlarda predmetlar o'rtasidagi ma'no ko'chirish uchun mezon qilib olinadi. Biror narsaning nomi shu narsaga asoslangan o'lchov birligining nomi sifatida olinadi: kun-quyosh, kun-24 soatlik o'lchov birligi, soat-kun vaqtlarini aniq ko'rsatib beruvchi mexanizm, soat – aniq vaqt, oy – samodagi planeta nomi, oy – yil bo'lagi. Bir predmetning nomi shu predmetdan hosil qilingan narsaga ko'chiriladi. Masalan, choy-o'simlik, choy-ichimlik, suv-tabiiy suyuqlik, suv-har xil sanoat mahsulotlari va hokazo. Belgining nomi shunday belgisi bor narsaga ko'chiriladi; achchiq (maza, ta'm) – achchiq (qalampir), chayon (zaharli hasharot) – chayon (serjahl, yomon odam), zahar (og'u) – zahar (maraz odam) va shu kabilar. Ayrim narsa predmetlar nomi ma'lum bir xatti-harakatlar natijasida o'zaro aloqadorlik yo'li bilan hosil qilingan, lekin bu usul diaxron xarakterga ega bo'lib, tilimizning bugungi bosqichida uchramaydi: qatlama – xamirni qat-qat qilib qo'yish natijasida, to'y – to'ymoq fe'lidan, qirindi – qirmoq so'zidan yasalgan. Boburni yodladim, Amerikani uchratdim, Navoiyni varaqlab ko'rdim, Navoiyni oldim qo'linga kabi birliklarda ham aloqadorlik hodisasi mavjud deb qaraladi.

Sinekdoxa asosida nom ko'chishi

Sinekdoxa so'zi yunoncha synekdoche – nazarda tutish so'zidan olingan bo'lib, qism orqali butunni, butun orqali esa qismini ifodalash sanaladi. Sinekdoxa usuli asosida ham predmetlar orasidagi aloqadorlik yotadi. Shu bois unga metonimiyaning bir ko'rinishi sifatida baho berish ham mumkin, lekin bu aloqadorlikda butun bo'lak munosabati doimo yaqqol ko'rinib turadi. Misollarga e'tibor beraylik: Tuyuq boqmoq (mol yoki qo'y boqmoq), tirnoqqa zor (farzandga) kabi ko'rinishlarda qism orqali butun ifodalanyapti. *O'zbekiston yutdi, Farg'ona keldi* iboralarida esa bir kishi yoki guruh nazarda tutiladi. Bunday o'rinlarda esa butun orqali qism ifodalanadi.

Vazifadoshlik asosida nom ko'chishi

Ma'no ko'chishning yana bir usuliga funksional ko'chish deyiladi. Ba'zi bir adabiyotlarda unga vazifadoshlik asosidagi ma'no ko'chish, ya'ni vazifadoshlik deb ham baho beriladi. Bu usulning mohiyati shundan iboratki, ma'no ikki predmet

o'rtasidagi vazifaviy o'xshashlik asosida ko'chiriladi. Masalan: oyoq insonning tik turishi uchun xizmat qiladigan anatomik organi. Stulning oyog'i deb ataganimizda ham mana shu funksiyaga asoslaniladi. Odamning ko'zi – derazaning ko'zi (har ikkalasi ko'rish uchun), *qushning qanoti – samolyotning qanoti* (hap ikkalasi uchish).

Intoq – nutq sohibi sifatida tasvirlash, insonlardek gapirish demak. Intoq bolalarga atalgan she'r va hikoyalarda, ertak va masallarda ko'p qo'llaniladi. Intoq san'atidan masallarda alohida maqsad bilan foydalaniladi. Insonlarga xos ba'zi qusurlar kamchiliklar narsa-buyumlar misolida obrazli qilib ko'rsatib beriladi.

Yevropa adabiyotshunoslik ilmida allegoriya deb ataladigan ko'chim ham “gapirtirish” usuliga asoslanadi. Intoq-jonlantirishda narsa va buyumlar, hayvonlar insonlardek gapiradi. Allegorik-jonlantirishda “hayvon va jonivorlar insonlar kabi harakat qiladi, ular kabi gapiradi. O'quvchi esa asosiy e'tiborini shu hayvonlar orqali tasvirlanayotgan inson obraziga qaratadi.”

Tashxis –shaxslashtirish, jonsiz narsalarni insonlarday tasvirlash. She'riyatda jonlantirishdan voqelikni obrazli tasvirlash maqsadida foydalaniladi. Tasvir obyektiga kitobxonni yaqinlashtirish, voqelikning anglanishini osonlantirish va quruq-rangsiz ifodadan qochish uchun ham mazkur usulga murojaat qilinadi. Quyidagi she'riy parchada muallif “kuz”ni jonlantirish orqali kitobxonning tasvirlanayotgan voqelikka munosabatini faollashtiradi: Yoxud jonsiz narsaga insonga murojaat qilgandek munosabatda bo'lish ham jonlantirishning bir ko'rinishi hisoblanadi. Adabiyotshunoslikda bu hodisa apastrofa deb yuritiladi. Bunda narsa-buyum jonlantirilmaydi, faqat jonli deb tasavvur qilinadi. Bu usuldan qahramonning hech kimga aytolmagan ichki dardlarini, sirlarini oshkor qilishda foydalaniladi.

1.3. O'xshatish vositalarining uslubiy ahamiyati

Tilshunoslik faninig muhim bo'limlaridan biri bu uslubshunoslik bo'lib bu bo'lim har bir til bo'limining o'ziga xos uslublarini o'rganadi Shunday qilib uslubiyat tasviriy vositalar ya'ni o'xshatishlarda ham muhim o'rin egallagan o'xshatish vositalarining o'ziga hos tomoni shundan iboratki bu vositalar tilning tasirchanligini oshirishda katta ro'l o'ynaydi

Ko'p manoli so'zlar va ma'nolarning to'g'ri va ko'chma manolarga bo'linishi tilshunoslik fanidan bizga ma'lum. Borliqdagi narsa-hodisa, belgi-xususiyat, harakat-holat, nomlari ma'lum bir asosga ko'ra boshqa bir narsa-hodisa, belgi-xususiyat, harakat-holat nomi sifatida ham qo'llaniladi. Bunday vaqtda bitta nom bir nechta narsa-hodisa, belgi-xususiyat, harakat-holat nomi sifatida xizmat qiladi. Masalan: burun so'zi tirik organizmning yuz qismidan bo'rtib chiqqan nafas olish organi manosini ifodalash bilan birgalikda «yerning suvlikka tomon bo'rtib chiqqan qismi» manosini ham ifodalaydi. Predmetlar o'rtasidagi tashqi o'xshashlik birining nomini ikkinchisi o'rnida qo'llashga asos bo'ladi.

Mano ko'chishning nima asosida ro'yobga chiqishiga ko'ra metafora, metonimiya, sinekdoxa vazifadoshlik singari turlari mavjud

Metaforaning uslubiy axamiyati

Metafora (yunoncha *metphora*-ko'chirish) bir predmet nomining boshqa predmet nomiga ular o'rtasidagi ma'lum o'xshashlik asosida ko'chishidir.

Masalan: Tandirning og'z birikmasida og'iz so'zining ma'nosi odam yoki hayvon og'ziga tashqi o'xshashligi asosida vujudga kelgan narsa va hodisalar o'rtasidagi o'xshashlik turli asosda bo'lishi mumkin

Ikki predmet o'rtasida shakliy o'xshashlik. Masalan: odam qulog'i va qozon qulog'i Ikki predmet qayerda joylashishi bo'yicha masalan: itning dumi, samolyot dumi va boshqalar. Nutq jarayonida metaforadan o'rinli foydalanish nutqimizni ta'sirchan jozibali qiladi. So'zlovchining badiiy-estetik qobiliyatini namoyon etadi. Bulardan tashqari metaforaning tasirchanligini sezish uchun yana bir qancha misollarni keltirishimiz mumkin: Masalan: odamning burni – geografik burun, ko'ylakning etagi – daryoning etagi, osmondagi oy – bayroqdagi oy kabi. Bu

o‘rinda predmetlarning tashqi jihatdan o‘xshashliklariga alohida ahamiyat berilgan. Shuningdek, ularning ichki o‘xshashliklari, vazifaviy bir xilliklari asosida ham ma‘no ko‘chiriladi. Misol uchun toza ko‘ylak – toza odam, to‘g‘ri yo‘l – to‘g‘ri gap, do‘stim keldi – suv keldi kabilarni keltirish mumkin.

Metaforaning uslubiy jihatini quyidagi sheriylar parchada ko‘rib chiqamiz

Barcha haq ishida bo‘ling salomat
Yog‘sa ham har yondan tavqi-malomat
Ezgu ishingizni ettiring davom
Yaratgan qo‘llagay sizlarni mudom.
Kim sherik bor desa agar ollohga
Shubhasiz botgaydir kata gunohga.
Nohaqdan bir inson qonini to‘kmoq
Gunoh dengiziga baayni cho‘kmoq.
Ota-onasiga kimki bo‘lsa oq
Bu ham og‘ir gunoh bo‘lgay mutloq.
Agarda yolg‘ondan bersa guvohlik
Uning ham gunohin kechirmas Holiq.
Shu to‘rtta gunohdan kim bo‘lsa forig‘
Bilingki, ularning manglayi yorug‘.

Yuqoridagi sheriylar parchadan quyidagi mano ko‘chish turlarini aniqlash mumkin.

1)“tavqi-malomat yog‘moq” – bu metafora usulida mano ko‘chish hisoblanadi. Tavqi malomatda qolish uning haddan ziyod ko‘p bo‘lishi yomg‘ir yog‘ishiga qiyosan ishlatilayapti. 2)“Gunohga botmoq” iborasi bo‘lsa juda ko‘p katta gunohda qolish manosini beruvchi botmoq so‘zi bilan berilayapti bu ham metafora usulida mano ko‘chish hisoblanadi 3) “og‘ir gunoh” gunohning kattaligini qarab uni ko‘rsatish uchun og‘ir so‘zidan foydalanilayapti bu ham metafora usulida mano ko‘chish hisoblanadi. Yuqoridagi sheriylar parchadan olingan misollardan ko‘rishimiz mumkinki metafora ham asarning tasirchan va ekspressivligi uchun

kata xizmat qiladi. metaforadan unumli va to'g'ri foydalanish uslubiy jihatdan juda kata ahamiyat kasb etadi.

Metonimiyaning uslubiy ahamiyati

Metonimiya – yunonchadan olingan so'z bo'lib u ham tilshunoslikda o'z uslubiy ahamiyatiga ega u ham qayta nomlash hisoblanadi. U narsa va hodisalar o'rtasida makon va zamondagi o'zaro aloqadorlik asosida birining nomini ikkinchisiga ko'chirish hisoblanadi.⁶ *Navoiyni oldim qo'limga* deydilar. Navoiyni qo'lga olib bo'ladimi? U buyum emas-ku qo'lda ko'tarib yuradigan. *Bedilni o'qir edim* deydilar. Bedil kitob emas-ku. *Samovorda osh yedik* deymiz samovar ustiga o'tirib osh yeb ko'ring-chi, kuyib qolasiz bular hammasi metonomik mano ko'chish hisoblanadi. Hojiboy Tojiboyevning “o'zbekning gapi qiziq “ ruknidagi bunday hangomalarni ko'p eshitganmiz va huzur qilib kulganmiz, lekin bu hangomalardan nima uchun kulushimiz sababini bilasizmi? Hojiboy Tojiboyevning mahorati shundaki, u o'zining hangomalarida so'zning o'z va ko'chma manolaridan to'g'ri va o'rinli foydalana oladi. Shuning uchun ham uning hangomalariga hammamiz miriqib kulamiz. Yuqoridagi keltirilgan gaplar tarkibida kulgi qo'zg'atish uchun asos bo'lgan so'zlarning barchasi ko'chma manoning bir turi metonimiyaga asoslangan.

Yuqoridagi misollarda shoir bilan uning asarlari choy ichiladigan joy bilan choy qaynatiladigan buyum o'rtasidagi aloqadorlik asosida birinig nomi ikkinchisiga ko'chgan. *Navoiyni qo'lga oldim* deganda Navoiy asarlarini *Bedil o'qir edim* deganda ham uning asrlarini tushunamiz. Metonimiya asosida ko'chma mano hosil qilish fikrimizni londa ifodali, ta'sirchan bayon qilishning bir yo'li sanaladi.

Bulardan tashqari metonimiyaga yana quyidagich misol keltirishimiz mumkin. Masalan: 1)“Rossiya”ga qanday borsam bo'ladi? (bekatdagi yo'lovchining murojati) 2) Ichak-chavog'im tugadi endi kalla sotaman.(qassobning gapidan) 3)mabodo “Besh bolali yigitcha” kelmadimi? (kitobxonning sotuvchiga

⁶ A. Nurmonov, A. Sobirov, Sh. Yusupova “hozirgi o'zbek adabiy tili” Toshkent-“ilm ziyo”-2010

bergan savolidan) 4) Navbatim sumka ko'targan "jinsi"dan keyin (xaridorning javobi)

Yuqoridagilardan malumki metonimiyadan uslubiy to'g'ri foydalanish nutqimizni yanada tasirchan bo'lishida katta ahamiyat kasb etadi.

Sinekdoxa va uning uslubiy axamiyati

-Farzandi bormi?

-Tirnoqqa zor.

Yuqoridagi dialogda tinglovchi so'zlovchining savoliga "yo'q" deb javob berishi ham mumkin edi. Lekin u "tirnoqqa zor" iborasini. Bu bilam suxbat mavzusiga aylangan shxsnning farzandi yo'qligini bayon qilish bilangina cheklanib qolmasdan, uning farzand ko'rishga tashnaligini ham alohida ta'kidlab ko'rsatdi.

Nima uchun farzand yoki bola o'rniga tirnoq so'zi ishlatilayapti? tirnoq bolaning bir kichkinagina a'zosi. Shu a'zoga ham zorligi, tashna ekanligini bildirish bilan bo'rttirib ko'rsatilayapti.

Bu o'rinda butun bir narsa, ya'ni bola uning qismi – tirnog'i orqali ifodalanayapti. Ana shunday ma'no ko'chish usuli sinekdoxa deyiladi.

Sinekdoxa yunoncha synecdoche- birgalikda anglash so'zidan olingan bo'lib, bo'lak orqali butunni yoki butun orqali bo'lakni ifodalashni bildiradi. Ma'no ko'chishning bu turi ham nutqimizning ta'sirchanligini oshirishda, ifodali, jozibali bo'lishida katta ahamiyatga ega hisoblanadi

Yuqoridagi misollardan ma'lum bo'ladiki sinekdoxa ham uslubiy jihatdan nutqimiz uchun kerakli tasviriy vosita hisoblanadi. Quyida ma'no ko'chishining bazilari qo'llanilgan kichkina bir hikoyani taxlil qilamiz

Ikki kishi poyezdda hamroh bo'lib ketishayotgan edi. Ulardan birining ko'zi tashqarida o'tlab yurgan qo'y-qo'zilarga tushdi va dedi:

-Qiziq bu yerdagi tuyoqlar soni nechta ekan-a?

Ikkinchisi ularga qarab turdi-da, shunday deb javob berdi.

-o'tloqda bir ming qirq uchta qo'y bor.

-o'lay agar, -dedi birinchisi.-shu qo'ylarning egasi bo'lmaganimda. Bu gapingizga sira ishonmagan bo'lardim. Qanday topdingiz?

Buning hech ham qiyin joyi yo'q, dedi hozirjavoblik bilan unisi.-barcha tuyoqlarni hisoblab chiqib, to'rtga bo'ldim-qo'ydim....

Yuqoridagi parchadan metaforaga quyidagi misolni topishimiz mumkin. *ko'zi tushdi* bu ko'rmoq manosini berayapti ko'rmoq so'zining o'rniga bu jumlani ishlatish matinni yanada tasirchan va bo'yoqdor bo'lishiga yordam berdi. Bu parchadan sinekdoxa ham mavjud *tuyoqlar* so'zi butun bir qo'y-qo'zi manosini berayapti.

Vazifadoshlik asosida mano ko'chishning uslubiy axamiyati

Ko'chalarni chiroqlar yop-yorug' qilib turibdi. Chiroq piligini pasaytirdi.

Yuqoridagi ikki gapda qo'llanilgan chiroq so'zining ma'nosiga e'tibor bersangiz, u bir xil vazifa bajaruvchi ikkita bir-biriga o'xshamaydigan narsalarni ifodalayotganining guvohi bo'lasiz. Birinchisida "elaktr toki orqali yorituvchi noksimon yoki tayoqsimon asbob"ni, ikkinchisida esa "kerosinga pilik solish vositasi bilan yorituvchi asos va shisha qisimlardan tashkil topgan asbob"ni bildiradi.

Bu asboblarning shakliga ko'ra bir-biriga o'xshamaydi, makon va zamonda ularning aloqadorligi ham yo'q, lekin har ikkisi yoritish vazifasini bajaradi. Ana shunday vazifaviy bir xillikka ko'ra ilgari yog'ga pilik tekkizish orqali yoritiladigan shishasiz, ochiq asbob nomi keyinchalik asos qismiga shisha o'rnatilgan yoritgich asbobini, keyinroq esa elektr tokidan foydalanishga o'tilgandan so'ng lampochkalarni ifodalash uchun ham qo'llaniladi. Natijada chiroq so'zi bir-biriga o'xshamaydigan xilma-xil yorituvchi vositalarga isbatan qo'llanila boshlandi.

Narsa va hodisalar o'rtasidagi vazifaviy bir xillik asosida birining nomi ikkinchisining ifodalanishi vazifadoshlik asosida mano ko'chish deyiladi.

Vazifadoshlik asosida vujudga kelgan so'zlarni bilish, ularning ilgari qanday shakldagi narsalarni ifodalaganligini anglash tilimiz imkoniyatlarining naqadar boy ekanligini his qilishimizga yordam beradi.

I BOB YUZASIDAN XULOSALAR

Men ushbu BMIning birinchi qismida o'xshatish vositalari xaqida o'zbek tilida malumotlar berib o'tdim. Unda o'xshatish vositalarining tilshunoslikdagi o'zni ahamiyati uslubiy jihatdan tutgan o'zni va o'ziga xos xususiyatlari xaqida batafsil malumotlar berildi. Bu tadqiqot natijasida shu narsa malum bo'ldiki, o'xshatish vositalari nutqimizda muhim o'rin egallaydi. Tasviriy vositalardan umumli va o'rinli foydalanish nutqni yanada tasirchan va ravon qiladi. Men ushbu BMIimda o'xshatish vositalariga bir qancha misollar keltirib ular orqali o'xshatish vositalarining o'zni va ularning bir-biridan farqini tushuntirishga harakat qildim. Keltirilgan misollardan shuni kuzatish mumkinki o'zbek tilida ham o'ziga xos xususiyatga ega o'ziga xos uslubga ega bo'lgan sharoitda o'xshatish vositalari mavjudligini ko'rishimiz mumkin. Ushbu BMI dan qo'llanma sifatida foydalanish mumkin. U hammaga tushunarli misollar bilan yoritib berildi. Ushbu BMI ni o'qigan odam o'xshatish vositalarini o'son va tez tushunadi.

II BOB. YAPON VA O'ZBEK TILLARIDA O'XSHATISH (metanimiya, sinekdoha va metafora)LARNING QIYOSIY TAHLILI

2.1. O'zbek va yapon tillarida o'xshatish vositalarining tutgan o'rni

Tilshunoslik faninig muhim bo'limidan biri bo'lgan o'xshatish vositalari o'zbek va yapon tillarida muhim ahamiyatga ega bilim hisoblanadi. Hech bir til yo'qki bu vositalarni ishlatmaydigan. Bu vositalar orqali tilning ichki ko'rinishlari ham jozibali va tasirchan holda yetkaziladi. O'xshatish vositalari hamma tilda mavjud bo'lib ular turli usulda va turlicha nomoyon bo'ladi. Ularni faqat yasalish usuli ajratib turadi xususan yapon va o'zbek tillarida ham bu vositalar mavjud bo'lib ular ikki tilda turlicha ifodalanadi

Metafora –bu grekcha so'z bo'lib ko'chim, ko'chirma degan manoni bildiradi. Nutqda obrazlilik ekspressiv bo'yoq berish niyatida narsa va xodisalar o'rtasidagi o'xshashlikka asoslanib so'z yoki iboralarni ko'chma manoda qo'llash metaforadir. ”ひょうしょうによる表現することの中には、喩えというしゅうじが使われるために、表象よりも曖昧なものがあり、それは隠喩いんゆ、メタファーと呼ばれる”⁷ Masalan: *odamning oyog'i*-人のあし *stolning oyog'i*-机の足 *odamning ko'zi* –人の目 *uzukning ko'zi*-指輪の目, *ko'ylakning etagi*-ふくのした *tog'ning etagi*-山の下 kabi. 隠喩は、換喩かんゆとの対比のなかで、より狭く定義すれば、全体を全体で表象するような修辞 (=表現のシステム) である

Metafora orqali ma'no ko'chishida konnotativ ma'no yorqinroq aks etadi.

聖書は、メタファーと譬え話に満ちた文書の典型としてしばしば挙げられている。聖書およびイエス・キリストのたとえ話は、西洋文学におけるメタファーのありかたに多大な影響を与えている。わたしはぶどうの木、あなたがたはその枝である。もし人がわたしにつながっており、またわたしがその人とつながっていれば、その人は実をゆたかに結ぶ。— 新約聖書、『ヨハネによる福音書』 15:5、イエスの言葉 私は、世の光です。私に従う

⁷北原保雄 1981 『日本語の文法』(『日本語の世界 6』中央公論社)

者は、決して闇の中を歩むことがなく、いのちの光を持— 新約聖書、『ヨハネによる福音書』

あなたがたは、地の塩である。もし塩のききめがなくなったら、何によってその味が取りもどされようか— 新約聖書『マタイによる福音書』

G'arb adabiyotida metaforaning mukammal ko'rinishi payg'ambar Iso Masihning masallari va muqaddas injil kitobida keng foydalanilgan. Yapon adabiyotchilari injilni o'qib ko'rib unda metafora orqali tushuntirilgan holatlarga duch kelishadi. Yaponlar uni mukammal o'rganib chiqishadi. Buning natijasida yapon adabiyotida metaforaning mukammal va yangi ko'rinishlari yaratila boshlandi Muqaddas injilda quyidagi metaforalarni ko'rishimiz mumkin unda Isoning quyidagi so'zlari metafora usulida tasirchan qilib berilgan “Men dunyoning nuriman”. “Yangi Ahd” “Yuhannoning Injil” hayot nur, zulmatda yurmaydi menga ergashganlar hech qachon zulmatda qolmaydi. Yuqoridagi misollardan ko'rinadiki Iso Masih o'zini nurga qiyoslagan.

日本の仏教の文書にもメタファーは見出すことができる。

Yapon tilida ilk metaforalar yaponlarning muqaddas dini “buddizm” da ko'rishimiz mumkin.

Buddizm yapon tilidagi metaforalarning muhim hujjatli asosi hisoblanadi. 初めてメタファーの意義に言及したと言われているのはアリストテレスであり、彼は『詩学』のなかで次のように述べている。

「もっとも偉大なのはメタファーの達人である。通常 of 言葉は既に知っていることしか伝えない。我々が新鮮な何かを得るとすれば、メタファーによってである」

西洋の伝統的な修辞学では比喩(trope、転義法)が研究・分類されてきたが、その中でもメタファーは特に大きなテーマとして扱われている。

文芸においてはメタファーは一貫して称揚されている。

Yaponlar metaforani o'rganish jarayonoda uni birinchi bo'lib Aresritel o'zining “Ritorika” asarida ishlatganligini aniqlaydi. Aristotel eng buyuk metafora

ustasi hisoblanadi. Aristotel shunday deydi – “Oddiy so’zlardan biz faqatgina yangi manoni tushunishimiz mumkin. Metaforadan esa uni to’liq tasirchan qilib tinglovchiga yetkazish yo anglash uchun muhim ahamiyat kasb etadi” deb hisoblagan

隠喩の例は、おうをライオンで表象するようなものである。なぜならばライオンは動物の中の王、頂点に君臨するものだから、そして王もまた王国の頂点に君臨するから。

Metaforaga misol qilsak sher bilan podshoh bir biriga qiyoslanadi sher hayvonlar shohi bo’lsa podshoh insonlar shohi, asosan shohlar sherga qiyoslanadi. Bu yerda konnotativ mano shohning kuchliligini ifodalash hisoblanadi.

Masalan: おうをライオンある- Qirol sher

メタファー (metaphor) は、隠喩 (いんゆ) 、暗喩 (あんゆ) ともいい、伝統的には修辞技法のひとつとされ、比喩の一種でありながら、比喩であることを明示する形式ではないものを指す。つまり、「~のようだ」のような形式だけであからさまに比喩とわかる比喩 (=simile 直喩、明喩) ではないもののことである。Metafora yapon va o’zbek tillarida bir xil manoda qo’llaniladi ular o’rtasidagi farq bu ysalish usulida. Yapon tilida metafora 、 「~のようだ」 のような形、 (o’xshaydi, o’xshagan) kabi so’zlar bilan yasaladi Yapon tilida metafora tuzilishiga ko’ra ikkiga bo’linadi.

Sodda metafora

Murakkab metafora

Shunday qilib metafora o’zbek va yapon tillarida mano jihatdan o’xshash bo’lsa ham yasalish usuli bilan ayrim hollarda esa mano jihatdan farqlanadi. Yapon va o’zbek tillarida o’xshatish vositalari bir-biriga juda yaqin turadi. Ularning ma’no va yasalish jihatdan bir-biriga juda yaqinligi ularning qardosh oilaga mansubligida deb talqin qilish mumkin. Yapon va o’zbek tillaridagi o’xshatish vositalarining farqi shundaki yapon adabiyotchilari metaforani G’arb adabiyotidan o’rgangan. Yaponlar metafora va metonimiyani g’arb adabiyotidan ilmiy darajada

o'rganishgan. Shuning uchun ham yaponlar yaratgan o'xshatish vositalari g'arbona uslubda yaratilgan. O'zbek tilidagi yaratilgan o'xshatish vositalari esa sharqona mentalitetni o'zida mujassamlashtirgan holda yaratilgan. O'zbek tilidagi metaforalarda sharq adabiyotiga xos o'zgacha metaforalar yaratilgan. Ularning quyidagi misollarda tahlil qilishimiz mumkin. Masalan yapon tilidagi quyidagi metaforani keltirsak

❖ 頭にしも

❖ Sochga qirov tushibdi

Bu mano ko'chish sochi oqarib ketgan odamlarga nisbatan ishlatilib "oq soch" degan manoda ishlatiladi. Bu gapni so'zma-so'z tarjima qilsak "kallada ustida qirov bor" degan manoni beradi. Bu misolning o'zbek tilidagi variantini beradigan bo'lsak quyidagicha shakilga keladi.

"Oq soch" uni yapon tiliga shu holicha tarjima qilib qo'ysak ham bo'ladi mano o'zgarmaydi. Faqatgina u oddiy soda gapga aylanadi.

一国の首都名は、しばしばその国の政府を意味する換喩として用いられる
(例: ワシントン D.C.=アメリカ政府)。

- 「霞ヶ関」 = 日本の官庁-nihonno kanchou
- 「永田町」 = 日本の国会-nihonno kankai

その他

- 「赤頭巾」 = 赤い頭巾を被った少女[2]。
- 「きつねうどん」・「きつねそば」 = キツネの好物とされる油揚げの入ったうどん・そば。

METONIMIYA かんゆ

換喩 (かんゆ) は、修辞学の修辞技法の一つで、概念の隣接性あるいは近接性に基づいて、語句の意味を拡張して用いる、比喩の一種である。また、そうして用いられる語句そのものをいう。メトニ (英:Metonymy) とも言い換える技法を提喩 (シネクドキ) といい、これを換喩に含めることも

ある呼ばれる⁸。文字通りの意味の語句で言い換える換称とは異なる。上位概念を下位概念で（またはその逆に）言い換える技法を提喩（シネクドキ）といい、これを換喩に含めることもある。Metonymy (jigar) qo'shnilik yoki so'zlar ma'nosini yaqinlik tomonidan o'rganadigan, va ichki aloqadorlik asosida mano ko'chish hisoblanadi. Metaforada so'zlar bir xil bo'ladi. Metonymy (Ingliz: metonymy) deb ham ataladi. Metonimiyada jumla ichidagi so'zlar tom ma'noda ahamiyat kasb etadi.

頻繁に用いられる換喩には、以下のような幾らかの関係性がある。他に、建物の名称がそこに含まれる事物を表す例もあり、代表的なものに、「東宮」（皇太子の居所、または皇太子自身）、「ホワイトハウス」（アメリカ大統領官邸、または当地に勤務する職員）、「ペンタゴン」（アメリカ国防総省および同国の軍事）がある。

Metonimiyada binoning nomi odatda ichidagi, unda bo'lgan narsalarni anglatadi, bunga quyidagicha misol keltirishimiz mumkin. “Valiahd shahzoda” (yashash Prince yoki Valiahd shahzoda o'zi,) bu erda, “Oq Uy” (Amerika Qo'shma Shtatlari prezidentlik saroy yoki,), bir “Pentagon” bor (AQSh Mudofaa vazirligi va mamlakat harbiy) mehnat xodimlar uyi degan manoda qo'llaniladi. 一国の首都名は、しばしばその国の政府を意味する換喩として用いられる（例: ワシントン D.C.=アメリカ政府）。

- 「赤頭巾」=赤い頭巾を被った少女[2]。
- 「きつねうどん」・「きつねそば」=キツネの好物とされる油揚げの入ったうどん・そば。慣用表現
- 「漱石を読む」=漱石の作品を読む[3]。
- 「玉座に就く」または「王冠を戴く」=王位に就く。

Bir mamlakat poytaxti nomi, mamlakat hukumatini anglatadi. Ko'pincha metonymy, sifatida foydalanish mumkin bo'lgan holatlarga misol keltirib o'tadigan bo'lsak

⁸久野ススム 1973 『日本文法研究』(大修館)#ススム=日十章

- ❖ ワシントン D.C.=アメリカ政府
- ❖ Washington shahar AQSh hukumati
- ❖ 「霞ヶ関」 = 日本の官庁
- ❖ "Kasumigaseki" = Yaponiya hukumati.

表象による表現の一種であるが、隠喩と異なり（上掲参照）、部分をもって全体を表象する修辞のことである。メトニミーと読む。

Metonimiya voqea-hodisa, narsa-buyumlar o'rtasidagi o'zaro yaqinlik va bog'liqlik asosida ma'no ko'chishiga aytiladi. Metonimiya ham qiyosga asoslanadi. Faqat «metaforada bir-biriga o'xshash predmetlarning belgilari qiyoslansa, metonimiyada bu ikki predmet tashqi ko'rinishi yoki ichki xususiyatlari bilan birbiriga qandaydir aloqasi bo'lsa ham, ammo, umuman bir-biridan farq qiluvchi (bir biriga o'xshamagan) predmetlarning belgilari chog'ishtiriladi buni quyidagi misolda ko'rishimiz mumkin. この換喩（メトニミー）の例は、王を王冠で表象するようなものである。Qirol bilan sher o'rtasida aloqadorlik borligi uchun ularning bir biri bilan qiyoslanishini metanimiyaga misol keltirishimiz mumkin.

Metonimiya かんゆ Ichki aloqadorlik yapon tilida ham metanimiyalar ichki aloqadorlik asosida ma'no ko'chishiga asoslanadi masalan:例たとえば、「食卓」は「食事のためのたく[テーブル]」の意味からてんじて、そこにのる食事あるいは料理をさすごでもある。“SHOKUTAKU” so'zi ovqatlanish uchun foydalanadigan stol manosi anglatadi bu esa butun orqali qismni ifodalash hisoblanadi. Quyidagi misolda ham yapon tilida metonimiyani ko'rishimiz mumkin

kakubou

Institut talabasi

Yuqoridagi misollardan ko'rinadiki o'zbek va yapon tillaridagi metonimiyalar juda o'xshash ularning yasalishi ham ma'nosi ham bir-biriga juda yaqin. Metonimiya ikki tilda ham ichki aloqadorlikka asoslanadi ya'ni ikki predmetning ichki o'xshash jixatlari qiyoslanadi. Quyidagi misolda buni ko'rishimiz mumkin.

❖ ワシントン D.C.=アメリカ政府

❖ Washington shahar AQSh hukumati

Bu misoldan shu narsa malumki Washington shahri orqali butun bir AQSH hukumati ifodalanayapti. O'zbek tilida ham xuddi shunday yasaladi. Masalan: Fuzuliyni oldim qo'linga bu misoldan ko'rinadiki Fuzuliy nomi orqali uning asarlari ifodalanayapti.

Sinekdoxa asosida nom ko'chish. Sinekdoxa so'zi yunoncha **synekdoche** – **nazarda tutish** so'zidan olingan bo'lib, qism orqali butunni, butun orqali esa qismini ifodalash sanaladi. Sinekdoxa usuli asosida ham predmetlar orasidagi aloqadorlik yotadi. Shu bois unga metonimiyaning bir ko'rinishi sifatida baho berish ham mumkin, lekin bu aloqadorlikda butun bo'lak munosabati doimo yaqqol ko'rinib turadi. Misollarga e'tibor beraylik: Tuyoq boqmoq (mol yoki qo'y boqmoq), tirnoqqa zor (farzandga) kabi ko'rinishlarda qism orqali butun ifodalanyapti. *O'zbekiston yutdi, Farg'ona keldi* iboralarida esa bir kishi yoki guruh nazarda tutiladi.

Bunday o'rinlarda esa **butun orqali qism ifodalanadi**ある事物の一部分 (下位概念) が、全体を意味して (上位概念として) 用いられる場合である。「手が足りない」= 仕事をするために必要な「人」、つまり「働き手」が足りない、という意味 Sinekdoxa narsalarning son yoki butun va qismlari orasidagi munosabat nazarda tutiladi.

◎ 手が足りない

◎ Qo'l yetarli emas

◎ 仕事をするために必要な「人」、つまり「働き手」が足りない、という意味

Ishlash uchun kerakli odam manosida qo'llanilayapti. Anig'i u qo'l kuchi yetishmayotganligini anglatadi

Vazifadoshlik asosida ma'noning ko'chirilishi **o'q** (nayzaning o'qi) - **o'q** (miltiqning o'qi)- **o'q** (zambarakning o'qi) kabi nomlanishlardan ham bor; Ba'zan ma'noning ko'chirilishida metafora va funktsiyadoshlik (vazifadoshlik) omillari birga qatnashadi: 齒 (ha)—**tish** («odamning tishi») – **tish** («arraning tishi») kabi. Bunda odam tislari o'rtasidagi shakliy-vazifaviy o'xshashliklar ma'no ko'chirilishiga olib kelgan; 翼—**qanot** («qo'shning qanoti») leksemasining ko'chma ma'noda ega bo'lishi (samolyotning qanoti ifodalanish) ham shakliy-vazifaviy o'xshashlikka asoslangan;

II.2. O'zbek va yapon tillarida metafora va uning qiyosiy tahlili

メタファーMETAFORA 隠喩 (いんゆ) 、

Metafora –bu grekcha so'z bo'lib ko'chim, ko'chirma degan manoni bildiradi. Nutqda obrazlilik ekspressiv bo'yoq berish niyatida narsa va xodisalar o'rtasida gi o'xshashlikka asoslanib so'z yoki iboralarni ko'chma manoda qo'llash **metaforadir**ひょうしょうによる表現することの中には、喩えというしゅうじが使われるために、表象よりも曖昧なものがあり、それは隠喩いんゆ、メタファーと呼ばれる⁹

Metafora. Narsa-buyum, voqea va hodisalar o'rtasidagi o'zaro o'xshashlikka asoslangan ma'no ko'chishiga metafora deyiladi. Metaforaning ikki turini farqlash lozim: lingvistik metafora va xususiy-muallif metaforalari. Lingvistik metaforalar til taraqqiyoti bilan bog'liq hodisa hisoblanadi. “Bunday metaforalar asosan, atash, nomlash vazifasini bajarganligi uchun ularda uslubiy bo'yoq, ekspressivlik, binobarin, ular ifodalagan nutq predmetiga nisbatan subyektiv munosabat aks etmaydi”. Faqatgina ma'lum bir so'zning ma'no doirasi kengayadi hamda yangi tushunchalarni atash uchun xizmat qiladi. Masalan: *odamning oyog'i- 人のあし stolningoyog'i- 机の足* *odamning ko'zi – 人の目* *uzukning ko'zi- 指輪の目, tog'ning etagi- 山の下* kabi. 隠喩は、換喩かんゆとの対比のなかで、より狭く定義すれば、全体を全体で表象するような修辞 (=表現のシステム) である

Metafora orqali ma'no ko'chishida konnotativ ma'no yorqinroq aks etadi.。 隠喩の例は、おうをライオンで表象するようなものである。なぜならばライオンは動物の中の王、頂点に君臨するものだから、そして王もまた王国の頂点に君臨するから。

Metaforaga misol qilsak sher bilan podshoh bir biriga qiyoslanadi sher hayvonlar shohi bo'lsa podshoh insonlar shohi, asosan shohlar sherga qiyoslanadi. Bu yerda konnotativ mano shohning kuchliligini ifodalash hisoblanadi.

⁹. <http://www.ipf.go.jp>

Masalan: おうをライオンある - Qirol sher

メタファー (metaphor) は、隠喩 (いんゆ)、暗喩 (あんゆ) ともいい、伝統的には修辞技法のひとつとされ、比喩の一種でありながら、比喩であることを明示する形式ではないものを指す。つまり、「~のようだ」のような形式だけであからさまに比喩とわかる比喩 (=simile 直喩、明喩) ではないもののことである。

Metafora yapon va o'zbek tillarida bir xil manoda qo'llaniladi. Metafora yapon tilida 隠喩 (いんゆ)、暗喩 (あんゆ) deb ham ataladi. Metafora tuzilishiga ko'ra ikkiga bo'linadi

◎ Sodda metafora

◎ Murakkab metafora

Sodda metaforalar bir so'zdan tashkil topgan bo'ladi masalan: Arslon "kuchli odam" manosida

Murakkab metaforalar ikki yoki undan ortiq so'zlardan tashkil topgan bo'ladi.

masalan: zangori olov "gaz" manosida bunda : zangari olov so'zi metafora hisoblanadi.

Yapon tilida metaforaning o'xshatishga yaqin bo'lgan、「~のようだ」のような形、(o'xshaydi, o'xshagan) kabi so'zlar bilan yasaladigan shakli ham mavjud

Buni quyida misolda kurib chiqamiz

- ❖ 赤ちゃんの手はもみじのようだ
- ❖ chaqaloqning qo'li mo'mijiga o'xshaydi
- ❖ となりの部屋にだれかがいるようだ
- ❖ yaqindagi xonada kimdir borga o'xshaydi
- ❖ このジュスのあじはにほんのさけのようだ
- ❖ Bu sokning tami yapon sakesiga o'xshaydi
- ❖ あの車の形はたよったのようだ

- ❖ Anavi mashinaning tuzulishi tayottaga o'xshaydi
- ❖ あの人はにほんじんのようにはなします
- ❖ Anavi kishi yponga o'xshab gapiradi

Yuqoridagi misollar metaforaning eng yaqin ko'rinishi o'xshatish hisoblanadi o'xshatish bilan metafora yasalishi jihatdan farqlanadi

メタファーは、言語においては、物事のある側面をより具体的なイメージを喚起する言葉で置き換え簡潔に表現する機能をもつ。わざわざ比喩であることを示す語や形式を用いている直喩よりも洗練されたものと見なされている。¹⁰

Metafora atayin boshqa nom bilan ataydigan vosita hisoblanadi. Bu esa bir so'zning manosini boshqa bir so'z orqali ifodalash imkonini beradi.

メタファーにもいくつかタイプがあるが、比較的分かりやすい例としては「人生はドラマだ」のような形式をとるものがある。

Metaforaning yapon tilida ham bir necha turlari mavjud masalan:

- ❖ 「人生はドラマだ」
- ❖ Hayot bu drama

Metaforaning bu ko'rinishi (は一だ) shakli bilan yasaladi bu metafora yapon tilidagi sodd metaforaga misol bo'ladi.yapon tilida sodd metafora xuddi shunday shaklda yasaladi.

また、メタファーが用いられるのは、いわゆる"言語"（言葉）に限らない。絵画、映画などの視覚の領域でも起きる。

Metafora so'z chegaralanmagan sohalarda ko' qo'llaniladi。

「metaphor メタファー」という語はギリシャ語の「meta-（～を越えて）」「-phorein（運ぶ）」に由来している。メタファーの例 [編集冒頭に挙げた「人生はドラマだ」はもっとも初歩的なメタファーである。「...は...だ」という形で比喩だということがわかりやすい。

¹⁰ 郁子乙津か「この漢字を英語で言えますか？」 Vol.1, 講談社パワーイングリッシュ、日本—2009年

次のようなものもメタファーである。Yapon tilida。「...は...だ」
shakli orqali yasaladi buni quyidagi misollarda ko'rib chiqamiz

masalan – れいぶん

❖ 人生はドラマだ

❖ hayot bu sayohat. men bilan sayohat qilmaysanmi

この例などは、ひとつめの文に加えて、ふたつめの文「私と一緒に旅をしてみないか？」もメタファーであるが、ひとつめの文がメタファーだと分かるため、ふたつめも引き続きメタファーだと理解されやすい。

Yuqoridagi misolda metaforaning ikki turi mavjud.

❖ Hayotbu sayohat.?

❖ Men bilan sayohat qilmaysanmi?

Bu ikki gap ham metafora bo'lsa ham ikkinchi gapni tushunish ancha qiyin chunki u murakkab metafora hisoblanadi. Birinchi gapdagi mano ko'chishni tushunish uchun ham ikkinchi gap muhim. Ikkinchi gap orqali birinchi gap manosini izohlash orqali ko'rsatib berayapti va bu o'rinda o'zi ham metafora bo'lib kelayapti. Biz birinchi gapni o'qigandan birdan tushunib olishimiz qiyin. Ikkinchi gapga etibor qilsak(Men bilan sayohat qilmaysanmi?) bu gapni oddiygina sayohat qilish manosida tushunish mumkin. Bu gapni yuqoridagi birinchi gap bilan bog'lab o'rgansak uning butunlay o'zgaradi ya'ni(menga turmushga chiqmaysanmi?) (men bilan yashamaysanmi?) manosini beradi.

次の会話の例にもメタファーが含まれている

Quyidagi dialogda ham metaforadan foydalanilgan

A 「どうしたのですか？」

Nima bo'ldi.

B 「それが、最近、いくら努力してもうまく行きません。

Bunga so'ngi paytlar qancha harakat qilsam ham bo'lmayapti qiyin bo'lganligidan

A 「そうですか・・・。一緒にがんばりましょう。闇が深(ふか)ければ、夜明けは近(ちか)いのですよ。」 *birgalikda harakat qilaylik*

この会話では「闇が深(ふか)ければ、夜明けは近い」がメタファーである。(人によっては)メタファーだと気づきにくいタイプのメタファーもある。例えば次のような例である。(男の子は見つけた、野に咲く—ゲーテの詩『野ばら』¹¹)

Mening bog'imda sumiru gulladi

上記 2 例のようなメタファーは、恋をする男性の心に生まれることがあるものである。*Bu ham metforaning bir ko'rinishi bo'lib uning manosi – yuragida sevgi tug'ulgan yigitga nisbatan qo'llaniladi* さらに気づきにくい例を挙げる。例えば次のような一文が芸術的な小説の中に配置されていれば、それは単なる情景描写というよりもメタファーの可能性が高い。

メタファーは人間が根本的に持つ世界の認知、世界の見え方に深く関わっており、聞き手の心の状況に合ったメタファーは強く心を打ち、大きな影響力を持つ。

古典的なメタファ *Xususiy-muallif metaforalari esa yozuvchining estetik maqsadi, ya'ni borliqni subyektiv munosabatini qo'shib ifodalagan holda nomlashi asosida yuzaga keladi. Ular uslubiy jihatdan bo'yoqdorlikka va voqelikni obrazli tasvirlash xususiyatiga ega bo'ladi. Shuning uchun ham badiiy matnda qahramonning his-tuyg'ularini ta'sirchan, yorqin bo'yoqlarda, aniq va ixcham ifodalashga xizmat qiladi. Xususiy-muallif metaforalarida hamisha konnotativ ma'no" mavjud bo'ladi."* *Metafora orqali ma'no ko'chishida konnotativ ma'no yorqinroq aks etadi.* メタファーは古今東西の文学作品に普遍的に存在している。その中でも歴史的に見て、多くの人々に読まれ、影響力の大きなメタファーをか挙げる。メタファーは現存する最古の文学作品といわれるにも豊富に見出すことができる。同作品は多数の写本が作成され、広く流

¹¹佐久間鼎 1956 『現代日本語法の研究(改訂版)』(厚生閣)

Bundan tashqari metaforaga quyidagi misollarni keltirib o'tish mumkin

- ❖ はくはつ
- ❖ Oq soch
- ❖ 頭にしも
- ❖ Sochga qirov tushibdi

Bu mano ko'chish sochi oqarib ketgan odamlarga nisbatan ishlatilib "oq soch" degan manoda ishlatiladi. Bu gapni so'zma-so'z tarjima qilsak "kallada ustida qirov bor" degan manoni beradi

- ❖ うみやまのおん
- ❖ Dengizdan tog'gacha yordam berish

Bu mano ko'chish orqali katta yordam olish manosi ifodalanayapti dengizdan tog'gacha bo'lgan miqdordagi yordam nazarda tutilayapti

- ❖ かたきことてつのごとし
- ❖ Qattiq narsa temirga o'xshaydi

Bu gapda qattiq narsalarga nisbatan qiyosiy ishlatiladi bunda narsalar temirga qiyoslanadi

- ❖ しろざがなのゆび
- ❖ Oq baliqday silliq barmoq
- ❖ うごかざることやまのごとし
- ❖ Harakatsiz narsa tog'ga o'xshaydi

Bu misol orqali harakatsiz narsalar qotib qolgan tog'ga o'xshatilayapti

Metafora yo'lli bilan ma'no ko'chirilishining quyidagicha ko'rinishlari ham mavjud.

a) ifodalanayotgan predmetlar (hodisalar) o'rtasidagi shakliy o'xshashlik asosida: 鼻 (hana)—*burun* («*odamning burni*»-bosh leksik ma'no) *burun* («*choynakning burni*»-hosila ma'no); b) ikkita belgi xususiyat o'rtasidagi nisbiy o'xshashlik asosida: 早く (hayaku)—**tez** («*oz vaqt ichida, darrov*»-bosh leksik ma'no: *majlis tez tugadi*) – **tez** («*darrov achchig'lanadigan, jizaki*»- hosila ma'no: *tez odam*); 頂上(chojo)—**cho'qqi** («*tik narsalarning eng yuqori nuqtasi*»- bosh leksik ma'no: *tog'*

cho'qqisi)- **cho'qqi** («erishilgan yoki erishilishi mumkin bo'lgan eng yuqori pog'ana, daraja, ko'rsatkich»-hosila ma'no: *ilm-fan cho'qqisi; baxt cho'qqisi*);

v) narsa-predmetlarning u yoki bu qismlarini o'rin nuqtai nazaridan o'xshatish asosida: 頭 (atama)—**bosh** («tananing bo'yindan yuqoridagi qismi»- bosh leksik ma'no: *odamning boshi*) – bosh («tik narsalarning tepa qismi»-hosila ma'no: *shamol bo'lmasa, daraxtning boshi qimirlamaydi*);

g) bajarilgan yoki bajariladigan ish-harakat o'rtasidagi nisbiy o'xshashlik asosida: urmoq («qo'l yoki biror predmet vositasida zarba bermoq»-bosh leksik ma'no: *Bektemir multiq qo'ndog'i bilan uning peshonasiga bir urdi*) – urmoq («tanqid qilmoq»-hosila ma'no; *Otabuvamni kavlab, gazetaga urib chiqishdi*).

2. Vazifadagi o'xshashlik asosida ma'noning ko'chirilishi (funktional ko'chirish): **tomir** (*anat.* «qon tomirlari»-bosh leksik ma'no) – tomir (*biol.* «o'simlik tanasida suyuqlik va undagi erigan moddalar oqadigan to'qima naychalar»-hosila ma'no). Tomir leksemasining semantik tarkibidagi bu ikki ma'no shu leksema bilan atalayotgan «qon tomirlar» va «o'simlik tanasidagi to'qima naychalar» bajararoyotgan vazifadagi o'xshashlikka asoslangan: har ikki holatda ham ular (tomir va naychalar) tirik organizm uchun kerakli moddalarning butun tana va to'qimalar bo'ylab tarqalishi uchun xizmat qiladi.

布したと考えられており、現代の視点でも文学作品として第一級だとしばしば評されている。冒頭に挙げた「人生はドラマだ」はもっとも初歩的なメタファーである。「...は...だ」という形で比喻だということがわかりやすい。次のようなものもメタファーである。この例などは、ひとつめの文に加えて、ふたつめの文「私と一緒に旅をしてみないか？」もメタファーであるが、ひとつめの文がメタファーだと分かるため、ふたつめも引き続きメタファーだと理解されやすい。

Yuqoridagi misolda metaforaning ikki turi mavjud biri-人生は旅だ。 ikkinchisi esa 私と一緒に旅をしてみないか？

Bu ikki gap ham metafora bo'lsa ham ikkinchi gapni tushunish ancha qiyin chunki u murakkab metafora hisoblanadi.

Shunday qilib metafora o'zbek va yapon tillarida mano jihatdan o'xshash bo'lsa ham yasalish usuli bilan ayrim hollarda esa mano jihatdan farqlanadi. Yapon va o'zbek tillarida o'xshatish vositalari bir-biriga juda yaqin turadi. Ularning ma'no va yasalish jihatdan bir-biriga juda yaqinligi ularning qardosh oilaga mansubligida deb talqin qilish mumkin. Yapon va o'zbek tillaridagi o'xshatish vositalarining farqi shundaki yapon adabiyotchilari metaforani G'arb adabiyotidan o'rgangan. Yaponlar metafora va metonimiyani g'arb adabiyotidan ilmiy darajada o'rganishgan. Shuning uchun ham yaponlar yaratgan o'xshatish vositalari g'arbonsa uslubda yaratilgan. O'zbek tilidagi yaratilgan o'xshatish vositalari esa sharqona mentalitetni o'zida mujassamlashtirgan holda yaratilgan. O'zbek tilidagi metaforalarda sharq adabiyotiga xos o'zgacha metaforalar yaratilgan.

2.3. O'zbek va yapon tillarida metanimiya va sinekdohaning qiyosiy tahlili

METANIMIYA かんゆ

表象による表現の一種であるが、隠喩と異なり（上掲参照）、部分をもって全体を表象する修辞のことである。メトニミーと読む。

Metonimiy voqea-hodisa, narsa-buyumlar o'rtasidagi o'zaro yaqinlik va bog'liqlik asosida ma'no ko'chishiga aytiladi. Metonimiya ham qiyosga asoslanadi. Faqat «metaforada bir-biriga o'xshash predmetlarning belgilari qiyoslansa, metonimiyada bu ikki predmet tashqi ko'rinishi yoki ichki xususiyatlari bilan bir biriga qandaydir aloqasi bo'lsa ham, ammo, umuman bir-biridan farq qiluvchi (bir biriga o'xshamagan) predmetlarning belgilari chog'ishtiriladi buni quyidagi misolda ko'rishimiz mumkin. この換喩（メトニミー）の例は、王を王冠で表象するようなものである。Qirol bilan sher o'rtasida aloqadorlik borligi uchun ularning bir biri bilan qiyoslanishini metanimiyaga misol keltirishimiz mumkin 王は身体の一部に王冠を戴く存在だからである。したがって、隠喩が王とライオンを全体的な関係で表象しているのに対して、換喩は部分と全体の関係を関連性ないしは延長としてみていることがわかる。 Bunda qirol odamlarni boshqaradigan boshliq bo'lsa sher hayvonlarni boshqaruvchi boshliq hisoblanadi har ikkisi ham podshoh manosini beradi

Ichki aloqadorlik 事物が他の事物を包含する例で、典型的な換喩で yapon tilida ham metanimiyalar ichki aloqadorlik asosida ma'no ko'chishga asoslanadi masalan: 例えば、「食卓」は「食事のための卓（テーブル）」の意味から 転じて、そこに載る食事あるいは料理を指す語でもある。 ”SHOKUTAKU” so'zi ovqatlanish uchun foydalanadigan stol manosini

anglatadi bu esa butun orqali qismni ifodalash hisoblanadi. Buni yana boshqa bir misolda kurishimiz mumkin “教室が笑いました、Auditoriya kuldi.” ushbu gapda ham metanimiyani ko’rishimiz mumkin. Bundan tashqari bir qancha misollarni keltirib o’tishimiz¹²

Pretmetlar yordamida ifodalanadigan metanimiyalar hamma tillarda bir hil ifodalanadi xususan pretmetlar yordamida ifodalangan metnimiya ham o’zbek va yapon tillarida bir xil manoda qo’llaniladi. U ikki tilda yasalish usuliga ko’ra farqlanadi. しばしば道具や器具の名が、それを使用する職業人を表す場合がある。Yapon tilida Metanimiyaning asbob va pretmetlar yordamida ifodalanish hollari ko’p uchraydi. 「白バイ」= 白バイ隊員（警察官）「ペンは剣よりも強し」= ここでの「ペン」は、それを手に取って文章を書く人、すなわち「文筆家」や「文学者」あるいは「思想家」などの意味に解釈される場合が多い。

いう意味。 Metanimiyani tushunish uchun quyidagi misolni keltirishimiz mumkin) 「ペンは剣よりも強し mo’yqalam soxibi bu yerda rassomga nisbatan qayta nomlash ishlatilayapti bu yaerdagi qalam so’si butun bir manoni berayapti. 地名joylarnomi 一国の 首都名は、しばしばその国の政府を意味する換喩として用Metonimiya aloqadorlik asosida ma`no ko`chishni ifodalaydi. U bir nomni boshqa nom bilan atash imkonini beradi. Metonimiya ham so`zlarning ko`chma ma`nosiga asoslanadi. Bunda tashqi va ichki tomondan bir biriga aloqador narsa yoki hodisaning nomi boshqa narsa yoki hodisaga ko`chiriladi. 換喩は、...どのよう

に定義したらいいのか、難しいレトリックの1つです。とりあえず、

『ある事物を表わすのにその属性あるにはそれと密接な関係あるもの（容

¹² Jamolxonov H. Hozirgi o`zbek adabiy tili. T. Talqin nashriyoti.2005

器・作者など)を以てすること』としておきます。Metonimiyani qanday tariflagan maqul. U qiyin retorika bo'lib, bir so'z bilan aytganda "bir ish-harakatni ifodalashida uning ishorasi bilan u orasidagi jumboqli aloqa mavjudligini anglatadi. 換喩は、いつも使うような日常的な言いまわしといえます。つまり日ごろの生活の中で何気なく使っていて、それが「換喩」だとは気がつかないことが多いものです。Metonemiya har doimgidek odatiy tarzga aylangan deya olamiz. Yani bir kunlik hayotimiz davomida etiborsiz qo'llaymiz. Shuning uchun metanemiyaning ko'p hollarda sezmaymiz.

西域で起きている「牛魔王」をよみがえらせる**実験**が行われてしまっている。この影響で、各地の妖怪たちが人間のを襲うという事件が、たびたび起こるようになっていく。G'arbiy viloyatda yuz berayotgan "" qayta yaratish tajribasi tugab qoldi. Buning oqibatida har joydagi sharpalar insonlarga hujum qilish voqealari tez-tez uchramoqda.

これを鎮めるべく呼び出されたのが「玄奘三蔵」。彼には、悟空・悟浄・八戒連れて、西へと向かうことが命令される。

Uni bartaraf qilishga chaqirdi-y unga a b c lar qo'shilib g'arbga jo'nab ketishga qaror qilishdi.

で、悟浄と八戒の登場シーンが、引用の部分。Sitatadan qismここで、引用した部分が「換喩」であることを確認しながら、「換喩」を詳説明していきましょう。まず、「ポーズ」は、「玄奘三蔵」の一部にあたり、「換喩」と言えます。¹³

¹³平井悦子、三輪幸子「日本語の歴史」、東京—2010年

Bu pistolet vositasida odamlarga tashlanayotgan sharpalarni bosdi-bosdi qilmoq. Shu xususiyatdan kelib chiqib nomlangan. Shunga ko'ra "ehtiyotkor bonza(bonza- Японияда, Хитойда: будда динининг руһонийси)" "玄奘三蔵" ga xos bo'lgan xususiyatlardan biri bo'lib, uni ifodalaydi. Shuning uchun "ehtiyotkor bonza" "玄奘三蔵" ning qismini anglatib, uni metonemiya deb aytohamiz. 2 番目、 ikkinchidan 孫悟空を「バカ猿」と呼んでいること。 nevara 悟空 ni "ahmoq maymun"これは、「腹へった～」ばかりを様々な場面で繰り返すしており、 悟空が「猿の妖怪」であるという特徴から名づけられたものです。よって、「バカ「孫悟空」のもっている特徴の一部を使って「孫悟空」を表しています。したがって「バカ猿」は、孫悟空「の一部」にあたり、「換喩」と言えます。 Buning sababi qorni 「腹へった～」ばかりを turli xil ko'rinishga kira olib, 悟空が "maymun sharpasi"ga xos xususiyatga ega bo'lganligidan shunday nomlanadi. Shunga ko'ra "ahmoq maymun" 「孫悟空」ega bo'lgan xususiyatlardan biridan foydalanib,孫悟空」ni ifodalaydi. Shuning uchun "ahmoq maymun" 「孫悟空」 ning qismini anglatib, metnemiya deya olamiz.

沙悟浄を「エロ河童」と呼んでいること。 Deb atalishi. これは、女をナンパすることが得意で、さらに悟浄が「河童」と「人間」の“半妖”であるという特徴から名づけられたものです。よって、「エロ河童」は、「沙悟浄」のもっている特徴の一部を使って「沙悟浄」を表しています Yuqoridagi misollardan ko'rinadiki yapon tilida ham "Metanimiya" aloqadorlik asosida mano ko'chishni anglatadi

Metonimiya yo'li bilan ma'noning ko'chirilishi Bunday ko'chirilish predmetlar yoki hodisalarning o'zaro aloqadorligiga asoslanadi. Buning quyidagi ko'rinishlari ham bor: a) o'simlikning nomi shu o'simlik mevasidan yoki boshqa biror qismidan tayyorlangan mahsulotga ko'chiriladi: **muskat** (uzumning bir navi) – **muskat** (shu uzum navidan tayyorlangan vino), お茶—**choy** (o'simlikning bir turi) – **choy** (shu o'simlikning barglaridan tayyorlangan ichimlik), コーヒー—**qahva** (qahva daraxti) - **qahva** (shu daraxt mevasidan tayyorlangan ichimlik kofe);

b) zamon va makonda bir-birining bo'lishini taqozo qilgan hamda birga qo'llanadigan ikki (yoki bir necha) predmetdan birining nomi ikkinchisiga ko'chiriladi: お茶だけでも—*bir piyola choy ichmoq* (piyola o'z ma'nosida) – *bir piyola ichmoq* (piyola-ko'chma ma'noda);

v) bir predmetning nomi shu predmetdagi boshqa bir predmet-voqelikka ko'chiriladi: 教室 (kyoshitsu)—*sinf* («o'quv xonasi») – *sinf* («o'quvchilar guruhi»), 町 (machi)—*shahar* («yirik aholi punkti») – *shahar* («shahar aholisi») kabi. Masalan: «Yangi yilni kutish bog'nasida tunni bedor o'tkazgan shahar tongni ko'zda uyqu bilan kutib oldi» (T.M.)

g) narsa nomi shu narsaga asoslangan o'lchov birligiga nom bo'lib ko'chadi: 日 (hi) —*kun* («quyosh»)– *kun* («sutkaning yorug' qismi»), 月 (gatsu)—*oy* («planeta»)–*oy* («yilning o'n ikkidan bir qismi»). Ba'zan buning aksi ham bo'ladi: vaqt o'lchovi nomi vaqtni o'lchaydigan asbobga nom bo'lib ko'chadi: 時間 (jikan)—**soat** («sutkaning yigirma to'rt dan biriga teng vaqt»)–**soat** («vaqtni sutka davomida o'lchab beradigan asbob»);

d) belgining nomi shunday belgisi bor bo'lgan narsaga (predmetga) ko'chiriladi: 青い—**ko'k** (rang nomi)–**野菜**—**ko'k** («ko'kat») – 空—**ko'k** («osmon»); 細い—**yupqa** («qalinning aksi»)– **yupqa** (taom nomi) (24-84-b.) Bunday ko'chirilish leksik-semantik yo'l bilan yangi so'zning yasalişiga ham olib keladi. Qiyos qiling: 青い**ko'k** (1)-sifat, 野菜**ko'k** (2)-ot, 空**ko'k** (3)-ot; 細い**yupqa** (1)-sifat,

yupqa (2)-ot kabi. Demak, **ko'k** (1), **yupqa** (1) sifatlaridan **ko'k** (2), **ko'k** (3) va **yupqa** (2) otlari yasalgan.

Bu hol polisemiya bilan so'z yasalishi va omonimiya hodisalari o'rtasida o'ta murakkab munosatlarbirligidan dalolat beradi. Ularni maxsus tadqiq qilish tilshunoslikning navbatdagi vazifalaridan biridir.

e) asar muallifining nomi nutqda «asar» ma'nosida qo'llangan bo'lishi mumkin: *Navoiyni o'qidim, Oybekni o'qiyapman* kabi. Bunday paytlarda muallif nomi aytiladi-yu, uning asari (yoki asarlari) nazarda tutiladi. Demak, bunda ham metonimiya bor, ammo u til metonimiyasi emas, nutq metonimiyasidir.

Senekdoha

Sinyekdoxa yo'li bilan ma'noning ko'chirilishi (yunoncha: synekdoche –“birga anglamoq”, “qo'shib anglamoq”). Bunday ko'chirilish nogmlanayotgan predmet yoki hodisalarning miqdor belgilariga tayanadi:

a) butunning nomi qismga ko'chiriladi: 手—**qo'l** (butun) - **qo'l** (qism – «barmoq» ma'nosida: *Besh qo'l barobar emas*), 頭—**bosh** (butun)- **bosh** (qism-«miya», «aql-xush» ma'nolarida: *Tog'ning ko'rki tosh bilan, odamning ko'rki bosh bilan*);

b) qismning nomi butunga ko'chiriladi: りんご—**olma** (qism-«meva»)- **olma** (butun – daraxt: *olma gulladi*), **eshik** (qism – «uyning eshigi», «hovlining eshigi») – eshik (butun – «uy», «hovli»: *Eshigimda juda ko'p odamlar ishlagan. O.*), tirnoq (qism) – tirnoq (butun – «bola», «farzand»: *Sizga oHir. Peshanangizga tirnoq bitmadi. Ko'nglingiz yarim. R.*), tuyoq (qism) – tuyoq (butun – "uy hayvoni", "mol": *Nikolay zamonida ostonam tuyoq ko'rmagan. O.*

表象による表現の一種であり、両者の関係が包含・発展（成長）・変化の関係で示される修辞である。提喩（ていゆ）あるいはシネクドキと呼ばれる。よく使われる例として「親子どんぶり」がある。どんぶりに載っている卵と鶏は親子でも何でも無いが、鶏は卵の成長のタイプであるので、親子という喩（たと）えはシネクドキに相当する¹⁴

¹⁴小靖男「中アジアの歴史」、東京—2011年

Sinekdoxa usuli asosida ham predmetlar orasidagi **aloqadorlik** yotadi. Shu bois unga metonimiyaning bir ko‘rinishi sifatida baho berish ham mumkin, lekin bu aloqadorlikda butun bo‘lak munosabati doimo yaqqol ko‘rinib turadi. Misollarga e‘tibor beraylik: Tuyoq boqmoq (mol yoki qo‘y boqmoq), tirnoqqa zor (farzandga) kabi ko‘rinishlarda qism orqali butun ifodalanyapti. *O‘zbekiston yutdi, Farg‘ona keldi* iboralarida esa bir kishi yoki guruh nazarda tutiladi. Bunday o‘rinlarda esa **butun orqali qism ifodalanadi**ある事物の一部分（下位概念）が、全体を意味して（上位概念として）用いられる場合である。「手が足りない」= 仕事をするために必要な「人」、つまり「働き手」が足りない、という意味 Sinekdoxa narsalarning son yoki butun va qismlari orasidagi munosabat nazarda tutiladi. Buni quyidagi misollarda ko‘rishimiz mumkin

- ❖ 手が足りない
- ❖ Qo‘l yetarli emas
- ❖ 仕事をするために必要な「人」、つまり「働き手」が足りない、という意味
- ❖ Ishlash uchun kerakli odam manosida qo‘llanilayapdi. Anig‘i u qo‘l kuchi yetishmayotganligini anglatadi

O‘xshatish 「～のようだ」「～に似ている」などの説明の言葉と一緒に、ある事柄を他のものにととえる方法です。あるものごと（A）を述べるのに、他のものごと（B）を持ってきてそれによって、ものを表現する方法です。 O‘xshatishda so‘zlar o‘z ma‘nosi bilan ishtirok etadi. O‘xshatishda ikki komponent – o‘xshatiluvchi o‘xshatiluvchi obyekt va o‘xshovchi obraz qiyoslanadi. Metafora esa bir komponentli bo‘ladi. 3.O‘xshatishlarda kengayish imkoniyati ko‘p, bir gap hatto abzas darajasida kengayishi mumkin. Metaforalar esa so‘z yoki so‘z birikmasidan iborat bo‘ladi. 4. O‘xshatishda maxsus ko‘rsatkichlar bo‘ladi: -dek, -day, -simon, -larcha, kabi, singari, ko‘rsatkichlar bo‘ldi. Buni quyidagi misoldan ham ko‘rish mumkin: Karim tulkiday ayyor odam.

O'xshatish konstruktsiya, Bunda Karim –例「お盆のような月」⇒月をお盆にたとえることで、月がまん丸であることを表現しようとしています。*お盆（B）で月（A）を表現し、月の丸さを強調しています。

o'xshatish subyekti, tulki– o'xshatish etaloni, ayyor – o'xshatish asosi, -day – o'xshatishning shakily ko'rsatkichi. Bu to'liq o'xshatish. Karim – tulki .Bu qisqargan o'xshatish, chunki gapda o'xshatish asosi (qaysi xususiyati o'xshashligi) va ko'rsatkichi ifodalanmagan. Voy, tulki-yey... (Karimga nisbatan ishlatilmoqda)Karimning ayyorligi obrazli tarzda ifodalanyapti, butunlay qayta nomlanyapti yani o'xshatilyapti

- ❖ あの車の形はたよったのようだ
- ❖ Anavi mashinaning tuzulishi tayotaga o'xshaydi
- ❖ あの人はにほんじんのようにはなします
- ❖ Anavi kishi yaponga o'xshab gapiradi

Yuqoridagi misollarda o'xshatish のようだ shakli bilan yasalayapti. Bunday shakldagi gaplar o'xshtishning shakllaridan hisoblanadi. O'xshtish mano jihatdan metaforaga juda yaqin ya'ni metaforaning bir ko'rinishi hisoblanadi. Yapon tilida o'xshatish のようだ shakli bilan yasaladi.

Quyida yapon adabiyotining eng buyuk nomoyondalaridan biri bo'lgan Yasunari Kawabataning asridan parcha berib u orqali yapon adabiyotining o'ziga xos xususiyati undagi ishlatilgan tasviriy vositalar va ularning o'ziga xos uslubda ishlatilishini ko'rishimiz mumkin.

ある婚約者

おかげで、**僕は部屋で静かに刺繍でもしているような女の子 (inyu)**に惹かれるようになったほどだ。だから、叔母上が嫁ぎ先の王と共に果てたと聞いたとき、俄かには信じ難かった。僕の知っている叔母上は、夫と言えど

祖国の為ならば躊躇いなく斬り捨てる、そういう心無い人だったのだから。けれど、もっと信じられなかったのはその三年後。父上から至極当然のように告げられた言葉だった。「隣国の民を鎮める為にも、彼の国との友好の証が必要となる。よって、あれの姫をおまえに嫁がせる事にした」僕を呼ぶ声が遠くから聞こえてきて、咄嗟に物陰に隠れる。見付かってしまえば厄介だ。きっとまたお説教を喰らうに違いない。何が哀しくて七歳も下の女の子に叱られないといけないのか。「見付けましたよ、殿下！」しかし、僕の気持ちとは裏腹に、彼女はあっさりと僕を見付けてしまう。どうしてだか、彼女からは逃げ切れた試しがないのだ。国の姫君は、活発な少女だった。彼女もまた身軽だったが、叔母上のように**触れれば切れてしま**
いそんな覇気 -o'tkir ayolも冷気もなく、ただ明るいばかりの元気の良い女の子だった。少々強引な所も、愛嬌と呼べる範囲だろう。とても、両親も祖国も戦によって奪われたとは思えない、まるで陰の無い素直な心を持っていた。だからこそ、僕の胸はきりきりと締めあげられる。「いてっ！」
「あ！動いてはなりませんと申していますでしように！」引きずられていた鍛錬場で、案の定ぼろぼろになった僕の傷の具合を見ていた彼女は、頬を膨らませて咎めた。その顔はやはりどこからどう見ても普通の少女。

小さな子どものような顔だった。「本当に殿下は剣が苦手なのですね。しかし、僕にとって無邪気に笑う彼女は、**やはり子どものまま boladay**だった。幼い頃に二人だけの秘密だ、と言って隠れていた城内の小部屋に久しぶりに入り込み、窓から城下を見下ろす。彼女の瞳はキラキラと輝いていた。なんて、眩しい。僕の婚約者にして捕虜である彼女に、秘密など作れるはずもないのに「本当だ。見事なものだね」「はい、綺麗です！ありがとうございます、殿下。久しぶりにここに来られて、それも昔のように殿下と一緒に、とても嬉しいです」彼女は陰の無い笑顔を僕へと向ける。くると表情を変える彼女は、お互いの立場さえ無ければ僕にとって妹のように可愛らしかった。だからこそ、罪悪感が重石のように押し掛かる¹⁵。

Yuqoridagi asar parchasidan quyidagicha misollarni ko'rishimiz mumkin.

❖ **僕は部屋で静かにししゅうでもしているような女の子**

❖ **Beg'am va beo'y qiz** degan manoni beradi va yapon tilida metafora hosil qiladi.

❖ **触れれば切れてしまいそうな覇気**

❖ **O'tkir ayol**

❖ **やはり子どものまま**

❖ **Bolady** degan ma'noda qo'llaniladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak yapon adiblarining asrlarida metafora juda serqirra va juda ko'p ishlatilad. Bu asar parchasini o'qib chiqish natijasida shu narsaga

¹⁵ Yasunari Kavabataning aru kekkonsha saarida parcha

amin bo'ldimki, yapon adabiy asarlarida asosan metafora ishlatiladi. O'xshatish vositalarining qolgan turlari metonimiya, snekdoha, va vazifadoshlik kabilar asosan yaponlarning og'zaki nutqida ko'p ishlatiladi.

II. BOB YUZASIDAN XULOSA

BMIning ikkinchi bobida yapon va o'zbek tillarida o'xshatish vositalarining tutgan o'rni ularning ahamiyati ularning o'xshash va farqli jihatlari qiyosiy o'rganildi. Tadqiqot natijasida yapon tilidagi ilk o'xshatish vositalarining paydo bo'lishi ularning qo'llanilishi haqida yetarlicha malumotlar berildi. BMIning ikkinchi qismi asosan qiyosiy metodda yozildi. O'xshatish vositalarining nutq jarayonidagi o'ziga xos ahamiyatli xususiyatlari ikki til o'rtasida qiyosiy o'rganildi. Ikkinchi bob yakunida buyuk yapon adibi Yasunari Kawabataning “あるけっこんしゃ”(aru kekkonsha) asarida o'xshatish vositalari izlab topildi va ularning asardagi o'ziga xos o'rni o'zbek tili bilan qiyosiy tushuntirib berildi. Ushbu BMIning ikkinchi bobi asosiy qism bolganligi uchun unda asosan qiyosiy metoddan foydalanildi.

Xulosa

Yuqorida keltirib o`tilgan ma'lumotlardan xulosa chiqarib shuni aytish mumkinki, til islohoti har bir tilda mavjud bo`lgan muammoli masalalarni hal qilishda, ularning yechimini topish maqsadida amalga oshiriladi. Boshqacha qilib aytganda – til islohoti tilda yangi narsani kashf etish emas, balki tilga o`zgartirish olib kirishdir. Bu islohotlardan asosiy maqsad – shu tilda so`zlashuvchi millat vakillari uchun so`zlashuv va yozma til tushunarli, qo`llanishi oson bo`lishiga erishishdir. Ammo islohotlar mavjud muammoni hal qilish bilan bir qatorda boshqa bir yangi masala paydo bo`lishiga sabab bo`lishi ham mumkin. Ko`pgina davlatlar o`zlarida sodir bo`layotgan siyosiy, iqtisodiy, madaniy o`zgarishlar natijasida boshqa sohalardagi kabi tilda ham islohotlarni amalga oshiradilar. Tildagi islohotga ayniqsa demografik o`zgarish katta ta'sir qiladi. Chunki tilda so`zlashuvchilarning hammasi – xalq vakillaridir. Mamlakat hududiga ko`chib keluvchi boshqa millat vakillari, aksincha mamlakatdan chiqib ketish hollari ham tilda islohot amalga oshirishga turtki bo`lishi mumkin. Hech bir til islohotdan mustasno emas. Dunyoda mavjud yuzlab tillarda hanuzgacha islohotlar olib borilishi davom etmoqda. Ular orasida Grammatik islohotlar, o`zlashma so`zlar islohoti, punktuatsion islohotlar bilan bir qatorda o`xshatish haqidagi islohotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Til faoliyat mahsuli sifatida asrlardan asrlarga o`tib boruvchi, jamiyat taraqqiyoti bilan barobar qadam tashlovchi taraqqiy mezonidir, muayyan tarixiy normadir.

. Shunday qilib, til - ijtimoiy xarakterga ega. Chunki u jamiyat taraqqiyoti, mehnat faoliyati jarayonida yuzaga keladi. Til faqat jamiyatda, odamlar orasida mavjud bo`ladigan ijtimoiy quroldir. Til jamiyat aloqa quroli vazifasini bajarishi

uning kommunikativ vazifasini tashkil qiladi. Tilning taqdiri, uning yashashi, rivojlanishi faqat shu tilda gaplashuvchi jamiyatga bog'liq.

Til faoliyat mahsuli sifatida asrlardan asrlarga o'tib boruvchi, jamiyat taraqqiyoti bilan barobar qadam tashlovchi taraqqiy mezonidir, muayyan tarixiy normadir. Til kishilarning o'zaro fikr almashish vositasi, shuningdek, fikrni shakllantirish, ifodalash va o'zgalarga yetkazish quroli ekan, uni bir butun murakkab sistema sifatida o'rganish hozirgi zamonning barcha talablariga javob bera oladigan yangi ilmiy metodlarning yaratilishini taqozo qiladi. Shunday qilib, til - ijtimoiy xarakterga ega. Chunki u jamiyat taraqqiyoti, mehnat faoliyati jarayonida yuzaga keladi. Til faqat jamiyatda, odamlar orasida mavjud bo'ladigan ijtimoiy quroldir. Til jamiyat aloqa quroli vazifasini bajarishi uning kommunikativ vazifasini tashkil qiladi. Tilning taqdiri, uning yashashi, rivojlanishi faqat shu tilda gaplashuvchi jamiyatga bog'liq. Hozirgi zamonamiz texnika taraqqiyoti rivojlanib borayotgani va ulkan sivilizatsiyalashuvi jarayoni bo'layotgan bir paytda tilga ehtiyoj bo'lmay qolmaydi.

Hozirgi kunda dolzarb muammolardan biri yosh o'sib kelayotgan yosh avlodga nafaqat xorijiy tilni, balki sharq tillarining grammatikasini mukammal o'rgatib va tilga bo'lgan ehtiyojni yanada oshirish, shularni hisobga olgan holda kurs ishi uchun yapon tilida o'xshatishlarning turlaridan misol, masalalar keltirish orqali o'zbek tilidan farqli jihatlarini ochib bera olish va uni boshqa tillardagi o'xshashlik tomonlarini o'rganish va taqqoslagan holda chuqur mulohaza qilishdir.

Men ushbu BMIImda dastlab o'xshatish vositalari xaqida o'zbek tilida malumotlar berib o'tdim. Unda o'xshatish vositalarining tilshunoslikdagi o'rni ahamiyati uslubiy jihatdan tytgan o'rni va o'ziga xos xususiyatlari xaqida batafsil malumotlar berishga to'xtalib o'tdim. Bu tadqiqot natijasida shu narsa malum bo'ldiki, o'xshatish vositalari nutqimizda muhim o'rin egallaydi. Tasviriy vositalardan unumli va o'rinli foydalanish nutqni yanada tasirchan va ravon qiladi. Men ushbu BMIImda o'xshatish vositalariga bir qancha misollar keltirib ular orqali o'xshatish vositalarining o'rni va ularning bir-biridan farqini tushuntirishga harakat qildim. Keltirilgan misollardan shuni kuzatish mumkinki o'zbek tilida ham

o'ziga xos xususiyatga ega o'ziga xos uslubga ega bo'lgan sharqona o'xshatish vositalari mavjudligini ko'rishimiz mumkin. Ushbu BMI dan qo'llanma sifatida foydalanish mumkin. U hammaga tushunarli misollar bilan yoritib berildi. Ushbu BMIning o'qigan odam o'xshatish vositalarini o'son va tez tushunadi. BMI ning ikkinchi qismida o'xshatish vositalari haqida yapon tilida malumot berib o'tdim. Yapon va o'zbek tillarida o'xshatish vositalarining qiyosiy tahlilini keltirishga harakat qildim.

Bizgacha o'rganilgan ilmiy ishlarda o'xshatishlarga doir izlanishlarda umumiy ma'lumot bilan cheklanishgan. Ushbu BMI ning ahamiyatli jihati shundaki, yapon tilida ham qisqacha bo'lsa ham o'xshatishlarning bir necha guruhlar mavjud ekanligi o'rganilgan. Yapon tilida ham o'xshatishlarning ko'lamliligini hisobga olib, tadqiqot qilingan ilmiy ishlarni yuqori darajada baholay olamiz. Chunki ularda qaysidir ma'noda til grammatikasining ayrim yechilmay qolgan muammolar yechimini topa olganligi bilan tahsinga sazovordir.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, yuqorida tadqiq qilganimizdek va hozirgi kunda dolzarb vazifalaridan biri yosh avlodga xorijiy tilning barcha jihatlarini yoritib berishdan iborat. Ushbu BMI da yapon tilshunosligida o'xshatish mavzusidan kelib chiqqan natijalar quyidaglardan iborat :

- Yapon tilida va o'zbek tilida o'xshatish haqida umumiy ma'lumot berildi.
- Yapon va o'zbek tillarida o'xshatishning umumiy, xususiy jihatlarini o'rganildi.
- O'xshatish va uning turlari haqida yaqqol tushuncha berildi.
- O'xshatishning tuzilishi va yasalishiga ko'ra, yapon va o'zbekcha variantlari haqida ma'lumot berildi.
- O'xshatishlar misollar ko'rinishida ilmiy tahlil qilindi.

BMI ning natijalari haqida batafsil so'z yuritadigan bo'lsak, dastlab o'zbek tilida ushbu mavzu bo'yicha ma'lumot berildi. Va masalani qiyosiy tahlil qilish orqali yapon tilidagi o'xshatishlarning xususiyatlari hamda o'zbek tilining o'ziga xos yutuqlari oson tushuntirishga erishildi. O'zbek tilida o'xshatishning ma'no xususiyatlari misollar ko'rinishida ilmiy tahlil qilib, o'rganish bo'yicha avvalo

ushbu BMIda dastlab bir til bo'yicha mavjud bo'lgan o'xshatishga oid ma'lumotlar misollar orqali tushuntirildi yapon tilshunosligida o'xshatishga doir ilmiy tadqiqot ishlarini, ingliz, rus, yapon tilidagi kitoblarni o'rganib fikrlarni umumlashtirgan holatda mazkur mavzu yoritib berishga harakat qildim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

I. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I. A. Karimov asarlari

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch.-T.: Ma'naviyat, 2008.
2. I.A. Karimovning 2012-yil, 10-dekabrda PQ-1875-sonli "Chet tillari o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora- tadbirlari to'g'risida" gi qarori.
3. Karimov I.A. Bizdan ozod va obod vatan qolsin.- T. : O'zbekiston, 1996.
4. Karimov I.A. Biz tanlagan yo'l – demokratik taraqqiyot va ma'rifiy dunyo bilan hamkorlik yo'li. – T. : O'zbekiston, 2003.

II. Foydalanilgan ilmiy adabiyotlar

1. Qodirov M, Ne'matov H. Ona Tili. –T.: Cho'lpon, 2006.
2. Киеда М. "Грамматика японского языка." -М.: Едиториал УРСС, 2004.
3. Rasulov R. "Umumiy tilshunoslik." Toshkent, 2007-yil.
4. Asqarova M. "Hozirgi o'zbek adabiy tilidan ma'ruza matnlari" Toshkent, 2000
5. Ikromova R, Shodmonqulova D, G'ulomova X. "Hozirgi o'zbek adabiy tilidan ma'ruza matnlari" Toshkent, 2001-yil.
6. Xolmirzayeva. Sh. "Yapon tili grammatikasi." Toshkent. 2004.
7. Sherov. S. X. Yapon tili grammatikasi Toshkent. Fan va texnologiya nashriyoti. 2009.
8. Abdug'afforov I. F. "O'zbek tili grammatikasi". Toshkent. O'qituvchi. 1999.
9. Tursunov U., Muxtorov J, Rahmatullaev Sh. "Hozirgi o'zbek adabiy tili." O'zbekiston. Toshkent.O'zMU. 1992.
10. Jamolxonov. H. "Hozirgi o'zbek adabiyot tilidan ma'ruza matnlari." Toshkent. O'qituvchi. 2000.

11. Jamolxonov H. “Hozirgi o`zbek adabiy tili.” T. Talqin nashriyoti.2005.
12. Abduazizov A.A. “Tilshunoslikka kirish asoslari.” Toshkent, Universitet, 2002.
13. Sherov S. Yapon tili tarixi va madaniyati. Toshkent-2005
14. Nurmonov A, Iskandarova Sh.Sh, Nabiyeva.D. “O`zbekilining nazariy grammatikasi.” Morfologiya. Toshkent. Yangi asr avlodi. 2001.
15. みんなの日本語—Minna no nihongo. Japan Corporation 2004.
16. Toshiba international corporation みんなの日本語初級2.かいておぼえる” —(minnano nihongo 2-mashq kitobi.) Japan Corporation” 2001.
17. おやなぎのぼり (Oyanagi Nobori) ニューアプローチ—new approach japaneseintermediate course I.Tokyo. Gobun Kenkyusya, 2002-2009.
- 18.ニューアプローチ中級日本語」 Vol. 1 ,語文研究者、日本—2008年
19. 「ニューアプローチ中上級日本語」 Vol. 2 ,語文研究者、日本—2008年
20. 郁子乙津か「この漢字を英語で言えますか？」 Vol.1, 講談社パワーイングリッシュ、日本—2009年
21. 平井悦子、三輪幸子「日本語の歴史」、東京—2010年
22. 小靖男「中アジアの歴史」、東京—2011年
23. 北原保雄 1981 『日本語の文法』(『日本語の世界6』中央公論社)
24. 久野ススム 1973 『日本文法研究』(大修館)#ススム=日+章
25. 佐久間鼎 1956 『現代日本語法の研究(改訂版)』(厚生閣)

III.Lug'atlar

1. Sherov S. X. “Yaponcha-o`zbekcha-ruscha” lug`at Toshkent Davlat Sharqshunoslik Instituti, 2004.
2. 金田山下「日本語大和辞典」、学研、日本—2008年
3. 和露辞典、講談社、日本—2009年

IV.Internet saytlari.

32. <http://lectures.ndpi.uz>
- 33 [http// www.referat.uz](http://www.referat.uz)

34. <http://www.til.com>

35. <http://www.ru> wikipedia.orgA

36. <http://www.jpf.go.jp>

31. [www. google.co.jp](http://www.google.co.jp)